

V ADEMECUM katechety

m e t o d y a k t y w i z u j ą c e

NATAN
WYDAWNICTWO

VADEMECUM KATECHETY

Metody aktywizujące

Praca zbiorowa pod redakcją
Zbigniewa Barcińskiego

Współpraca redakcyjna

o. Mirosław Chmielewski CSsR, o. Marek Kosacz OP,
ks. Zbigniew Paweł Maciejewski, s. Nazaria Nizio OSB,
Jerzy Piasecki, s. Beata Sarba USJK, Agnieszka Szajda,
Izabela Wójcik, Justyna Wójcik

Wydanie drugie

Lublin 2019

Konsultacja naukowa dla wydania pierwszego
ks. prof. dr hab. S. Kulpaczyński, ks. dr A. Kiciński,
ks. dr P. Mąkosa, ks. dr M. Zając

Wydanie pierwsze: Wydawnictwo M, Wydawnictwo KLANZA,
Kraków – Lublin 2006

Wydanie drugie: Wydawnictwo NATAN, Lublin 2019

Pierwsze wydanie książki uzyskało zgodę
Kurii Metropolitalnej w Lublinie
z dnia 28 czerwca 2006 r.
Nr 748/G1/2006
bp Artur Mizinski, wikariusz generalny
ks. dr Adam Kaczor, kanclerz

Redaktor techniczny
Ewa Czyżowska

Łamanie
Edycja

Korekta
Marcin Kicki, Małgorzata Nowak

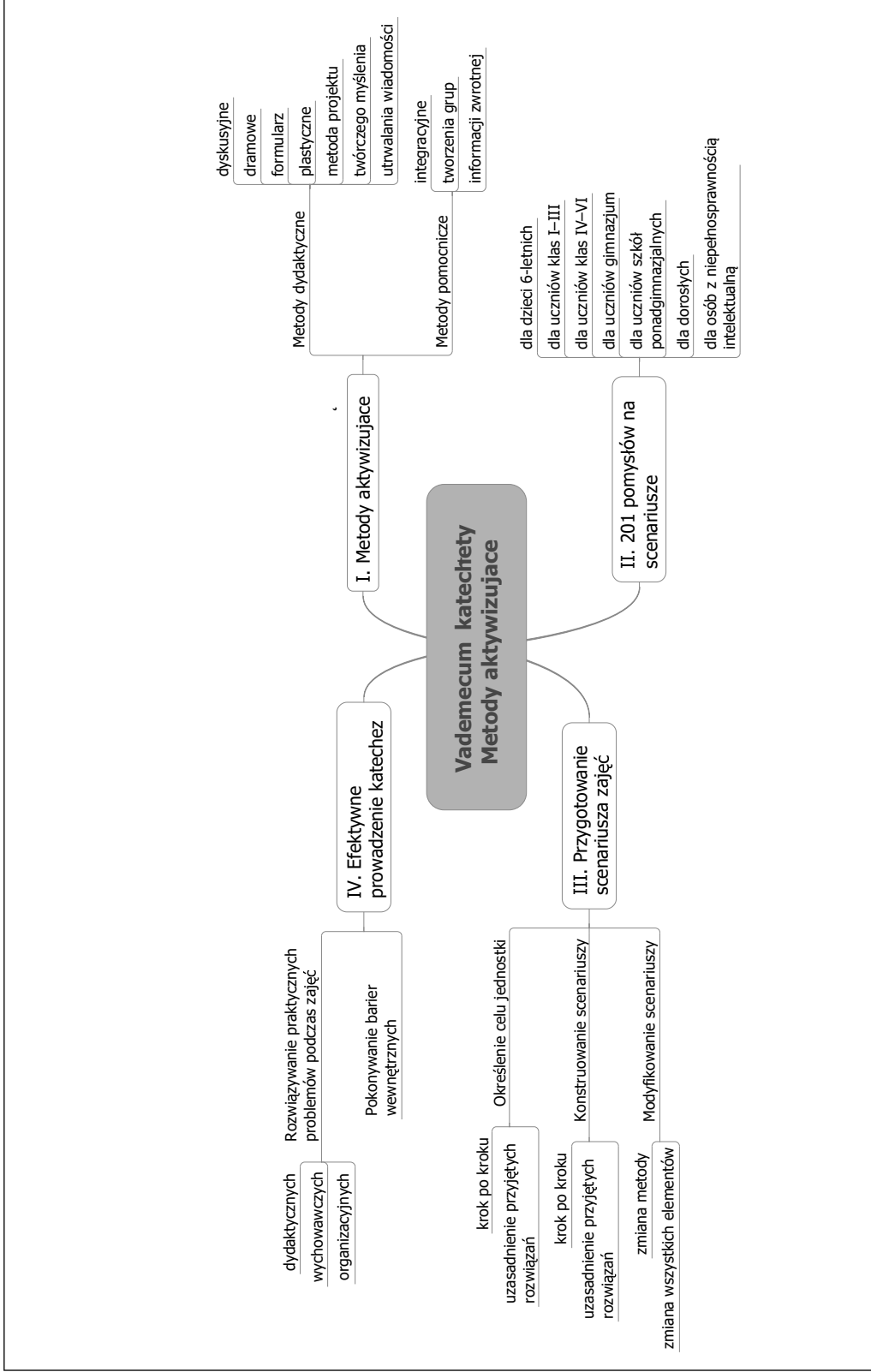
ISBN 978-83-66108-37-0

Wydawnictwo NATAN
ul. Skautów 11 B m 29
20-055 Lublin
tel. 609 734 114
e-mail: biuro@natan.pl
www.natan.pl

SPIS TREŚCI

Przedmowa	9
Słowo wstępne	11
Wstęp	12
Podziękowania	17
Praktyczne korzystanie z <i>Vademecum</i>	18
Część I	
METODY AKTYWIZUJĄCE	21
Rozdział I. Dydaktyczne metody aktywizujące	30
1. Metody dyskusyjne	30
2. Metody twórczego myślenia	48
3. Metody dramowe	101
4. Metody plastyczne	124
5. Metody pracy z formularzem	136
6. Metody pracy z kartami dialogowymi	149
7. Metoda projektu	152
8. Metody utrwalania wiadomości	159
Rozdział II. Pomocnicze metody aktywizujące	169
1. Metody integracyjne	169
2. Metody tworzenia małych grup	220
3. Metody informacji zwrotnej	231
Część II	
201 POMYSŁÓW NA SCENARIUSZE KATECHEZ	241
Rozdział I. Pomysły na scenariusze dla uczniów klasy 0	246
Rozdział II. Pomysły na scenariusze dla uczniów klas I-III	259
Rozdział III. Pomysły na scenariusze dla uczniów klas IV-VI	271
Rozdział IV. Pomysły na scenariusze dla uczniów gimnazjum	311
Rozdział V. Pomysły na scenariusze dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych	353
Rozdział VI. Pomysły na scenariusze dla dorosłych	396
Rozdział VII. Pomysły na scenariusze dla osób z niepełnosprawnością intelektualną	406

Część III	
PRZYGOTOWANIE SCENARIUSZA KATECHEZY	421
Rozdział I. Określanie celu jednostki katechetycznej	424
1. Określanie celu jednostki katechetycznej – krok po kroku	424
2. Uzasadnienie zaproponowanego sposobu określania celu jednostki . .	438
Rozdział II. Konstruowanie scenariuszy katechetycznych	442
1. Konstruowanie scenariuszy z wykorzystaniem metod aktywizujących – krok po kroku	442
2. Uzasadnienie przyjętych rozwiązań	488
Rozdział III. Modyfikowanie scenariuszy proponowanych w podręcznikach metodycznych	501
1. Modyfikacja zaproponowanej metody	504
2. Modyfikacja wszystkich elementów scenariusza	515
Część IV	
EFEKTYWNE PROWADZENIE ZAJĘĆ	539
Rozdział I. Rozwiązywanie praktycznych problemów podczas zajęć . . .	542
1. Rozwiązywanie problemów dydaktycznych	542
2. Rozwiązywanie problemów wychowawczych	551
3. Rozwiązywanie problemów organizacyjnych	568
Rozdział II. Pokonywanie barier wewnętrznych utrudniających katechecie efektywne prowadzenie zajęć	577
Wskazówki bibliograficzne	593
Tematyczny indeks metod	600
Alfabetyczny indeks metod	604
Tematyczny indeks pomysłów na scenariusze	608
Metodyczny indeks pomysłów na scenariusze	614

AUTORZY

Zbigniew Barciński
o. Mirosław Chmielewski CSsR
Longina Cywińska
Alina Dziewięcka
Maria Frela
Irena Hanus
Hanna Hetmańska
Józef Jacak
Barbara Jarocińska
Jerzy Jarosiński
Anna Józwik
Mirosława Kajzer
Andrzej Karczewski
s. Marzena Karteczka CSCIJ
o. Marek Kosacz OP
s. Gabriela D. Krupa
Anna Kulikowska
Bogusława Kycia
Monika Ludian

ks. Zbigniew Paweł Maciejewski
Jolanta Michalik
s. Małgorzata Michna MChR
Julita Nagel
s. Nazaria Nizio OSB
Sławomir Nowak
Jolanta Piotrowicz
Bożena Piątnicka-Olszewska
s. Justyna Rosińska
s. Beata Sarba USJK
Maria Stefańska
Agnieszka Szajda
Joanna Uchman
Agnieszka Wasilewska
Izabela Wójcik
Justyna Wójcik
Danuta Wróbel
o. Wojciech Żmudziński SJ
Dorota Żywica

PRZEDMOWA

Pozycja, którą Państwo otrzymujecie, nosi tytuł *Vademecum katechety. Metody aktywizujące*. Samo słowo *vademecum* (łac. *vade mecum* – ‘pójdź ze mną’) wyjaśnia, że chodzi tu o przewodnik zawierający szereg praktycznych wskazówek, krok po kroku wyjaśniający czytelnikowi kolejne czynności. Przewodnik ten dotyczy będzie metod aktywizujących stosowanych podczas katechezy. Pojęcie *metoda* pochodzi od greckiego słowa *methodos* i oznacza drogę oraz sposób dochodzenia do prawdy, osiągnięcie zamierzonego celu. Jest to wypróbowany układ czynności wychowawcy i wychowanków, realizowany świadomie w celu spowodowania założonych zmian w osobowości ucznia. *Vademecum* zawiera więc szczegółowy opis metod i praktyczne wskazówki ich wykorzystania w katechezie realizowanej w rodzinie, parafii i szkole.

Autorzy *Vademecum* próbują zrealizować myśl Konfucjusza: „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a zapamiętam, pozwól wziąć udział, a zrozumiem”. Z tego powodu proponują współczesnemu katechecie, aby – najczęściej jak to możliwe – stosował metody aktywizujące, a więc takie, które polegają na zaangażowaniu wychowanka poprzez umożliwienie mu samodzielnego rozwiązywania zadań i problemów. Takie założenie wydaje się słuszne i zgodne z wymogami współczesnej dydaktyki, która – można by rzec – nawiązuje do słów Antoine’a de Saint-Exupéry’ego: „Aby zdobywać wielkość, człowiek musi tworzyć, a nie odtwarzać”.

Postulując wszechstronną aktywizację, twórcy *Vademecum* są świadomi zaleceń zawartych w najnowszych dokumentach katechetycznych dotyczących kryteriów doboru metod. Zwracają uwagę na fakt, że treści nauczania katechetycznego winny być skorelowane z metodami nauczania. Aby ziarno Słowa Bożego mogło zakiełkować i dojrzeć na dobrej glebie, musi bowiem zostać zasiane we właściwy sposób i przez zdolnego siewcę. Dobór metod nauczania katechetycznego winien być dokonywany ze względu zarówno na katechizowanych i ich poziom intelektualny, jak i na cele, jakim ma służyć dana jednostka katechetyczna, a także ze względu na środowisko nauczania. Różnorodność stosowanych w katechezie metod wynika w pewnym stopniu z pluralizmu zadań nauczania katechetycznego oraz wielowymiarowej rzeczywistości i świata, w jaki katecheza ma wprowadzać ucznia Jezusa Chrystusa. Wszystkie metody, jakimi posługuje się katecheza, winny harmonijnie łączyć się i uzupełniać, przede wszystkim ze względu na postulat integracji celów i treści nauczania, jak i ścisłego związku, który winien łączyć katechezę z pozostałymi formami działalności duszpasterskiej (PDK 46).

W pierwszej części *Vademecum* znajdziecie Państwo opisy 176 metod aktywizujących. Przedstawiona typologia jest charakterystyczna dla Sekcji Katechetycznej PSPiA KLANZA i zawiera metody dramowe, dyskusyjne, twórczego myśle-

nia, plastyczne, pracy z formularzem, z kartami dialogowymi, projektu, utrwalania wiadomości, informacji zwrotnej, integracyjne i tworzenia małych grup. Większość tych metod to praktyczne i sprawdzone sposoby aktywizacji wychowanków.

W części drugiej znajduje się 201 pomysłów na scenariusze katechez z wykorzystaniem zaprezentowanych wcześniej metod. Proponowane scenariusze zostały przygotowane odrębnie dla poszczególnych grup wiekowych (małe dzieci, dzieci w wieku szkolnym, młodzież, dorośli), a rozpisane są w oparciu o zadania katechezy: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego, wprowadzenie do misji. Niektóre scenariusze mogą wydawać się nieco zbyt syntetyczne, lecz niezaprzeczalnym walorem jest ich praktyczność.

Trzecia część to oryginalny przewodnik na drogach konstruowania scenariuszy z wykorzystaniem metod aktywizujących. Autorzy kompetentnie wprowadzają w tajniki sztuki tworzenia konspektów i prowadzą krok po kroku do realizacji celów katechezy. Same sformułowania celów stanowią autorski pomysł twórców *Vademecum* i są próbą modyfikowania celów zawartych w najczęściej spotykanych podręcznikach. Takie ujęcie z jednej strony odbiega od powszechnie przyjętych rozwiązań, z drugiej natomiast inspirowane do odrzucenia niebezpiecznego schematyzmu i prowokuje do myślenia.

Część czwarta to praktyczny poradnik dotyczący efektywnego prowadzenia zajęć. Zawarte tutaj wskazówki dotyczą dwu obszarów. Pierwszy z nich obejmuje rozwiązywanie problemów, z jakimi katecheta może się zetknąć w trakcie aktywizowania katechizowanych. Drugi to praca katechety nad własnym rozwojem, nad pokonywaniem wewnętrznych barier w efektywnym prowadzeniu zajęć aktywizujących.

Zbigniew Barciński i szerokie grono autorów *Vademecum* znane jest bardzo dobrze teoretykom i praktykom katechezy szczególnie z publikacji na łamach miesięcznika „Katecheta”, a także z niezliczonych warsztatów metodycznych prowadzonych na terenie całej Polski, jak również poza jej granicami. Wielu z twórców tej pozycji jest też czynnymi nauczycielami religii w różnych typach szkół. Połączenie teorii z praktyką gwarantuje wysoką jakość propozycji, a jednocześnie uwzględnienie realiów polskiej szkoły i innych środowisk wychowawczych.

Jesteśmy przekonani, że ze względu na swoją praktyczność i przejrzystość ujęcia *Vademecum* stanie się cenną pomocą dla katechetów w posłudze dzieciom, młodzieży i dorosłym w głębszym zrozumieniu i zapamiętywaniu tekstów biblijnych oraz przyczyni się do rozwoju indywidualnego katechizowanych, jak również tworzenia się więzów wspólnoty ludzi wierzących.

Mamy także nadzieję, że *Vademecum* zdomowi się w ośrodkach formacji katechetów: uniwersytetach, seminariach duchownych, domach zakonnych oraz domach rodzinnych, i będzie stanowić cenną pomoc dla obecnych i przyszłych wychowawców, którzy słyszą głos powołania, aby innych prowadzić po drogach wiary.

ks. dr Andrzej Kiciński
ks. prof. dr hab. Stanisław Kulpaczyński
ks. dr Paweł Mąkosa
ks. dr Marian Zając

SŁOWO WSTĘPNE

Metody aktywizujące od lat są obecne w polskiej katechezie. Coraz większa grupa katechetów stosuje je w swojej pracy. Pomagają one dzieciom, młodzieży oraz dorosłym coraz bardziej odkrywać piękno i siłę Słowa Bożego.

W niniejszym *Vademecum* katecheci otrzymują do ręki swoiste kompendium. Jeśli ktoś chce w katechezie wykorzystywać metody aktywizujące, ma wszystkie potrzebne informacje w jednym tomie. Są tu i opisy metod, i pomysły na ich wykorzystanie, i praktyczne wskazówki, jak przygotować scenariusz zajęć, i rady, jak rozwiązywać trudności podczas realizacji scenariusza. Można o *Vademecum* powiedzieć, że jest swoistym podsumowaniem 10 lat pracy Sekcji Katechetycznej PSPiA KLANZA.

Książka ma źródło w praktyce katechizowania. Swoimi doświadczeniami dzielą się tu katecheci z różnych diecezji, pracujący z dziećmi i młodzieżą w szkole i w grupach przyparafialnych.

Mam nadzieję, że *Vademecum* – napisane przez praktyków dla praktyków – będzie bardzo pomocne w codziennym katechizowaniu parafialnym i szkolnym.

ks. dr Ryszard Lis

Dyrektor Wydziału ds. Wychowania Katolickiego
Kurii Metropolitalnej w Lublinie

Drodzy Katecheci!

Pragniemy podzielić się z Wami naszym doświadczeniem w poszukiwaniu efektywnych i skutecznych sposobów katechizowania. Jesteśmy katechetami i pedagogami skupionymi wokół Sekcji Katechetycznej Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów i Animatorów KLANZA. Większość z nas na co dzień pracuje w katechezie. Pochodzimy z całej Polski. Spotykamy się w grupach samokształceniowych, podczas warsztatów i w czasie Katechetycznych Letnich Szkół Animatorów.

Wielu z nas doświadczyło – szczególnie w ostatnich latach – że coraz trudniej dotrzeć do katechizowanych. Nasz niepokój budzi efektywność całego, wieloletniego procesu katechizowania – obecnie przede wszystkim szkolnego. Coraz powszechniejsze jest zjawisko ignorancji religijnej u absolwentów szkół¹, coraz mniejsza część katechizowanych uczestniczy w życiu liturgicznym Kościoła.

To, co chcemy zaproponować – jako jedną z możliwości przeciwdziałania tym trudnościom – to systematyczne wykorzystywanie w procesie katechizacji metod aktywizujących. Przemyślane i umiejętne wykorzystanie tych metod prowadzi do tego, że katechizowani nie są już tylko biernymi słuchaczami treści przekazywanych przez katechetę, ale stają się aktywnymi podmiotami, sami poszukują prawdy o Bogu i odkrywają ją. Nasze doświadczenie wskazuje, że taka zmiana roli katechizowanych może doprowadzić do większej efektywności katechezy, do podniesienia jej skuteczności. Wprowadzenie do katechezy metod aktywizujących stwarza szansę, aby była ona bardziej dynamiczna, angażująca, lepiej odpowiadała na egzystencjalne problemy katechizowanych. Mówiąc krótko: jesteśmy przekonani, że metody aktywizujące mogą być wielką szansą katechezy. Mogą pomóc w lepszym dotarciu do uczestników zajęć i wpłynąć na to, by efekty procesu katechizowania były trwalsze.

Chcemy też mocno podkreślić, że nie każde wykorzystanie metod aktywizujących jest szansą katechezy. Istnieje niebezpieczeństwo potraktowania aktywizacji jako celu samego w sobie, a nie jako narzędzia służącego osiągnięciu założonego rezultatu. Wtedy treści katechezy, teksty biblijne mogą być traktowane instrumentalnie. Metody aktywizujące przyniosą pożytek w katechezie tylko i wyłącznie wtedy, jeśli zostaną podporządkowane przesłaniu katechezy, jeśli zostaną potraktowane jako środek w zmierzaniu do celu. Tak o tym pisze o. Salij: „Warto wiedzieć, że trzonym wyrazu «katecheza» oraz wyrazów pokrewnych «katechizm», «katecheta»,

¹ Por. Z. Marek, *Dokąd zmierza nasze katechizowanie?*, „Katecheta” 10/2004, mówi o ignorancji religijnej absolwentów szkół kończących wieloletni proces katechizowania. Bp S. Wielgus wskazuje na „brak elementarnej wiedzy religijnej” nawet u osób, które przez wiele lat uczestniczyły w katechezie szkolnej (*List na Wielki Post 2005 w diecezji płockiej*).

«katechumen» itd.) jest greckie słowo «echo» i że wynika to z głębokiej intuicji religijnej. Otóż po grecku echo znaczy nie tylko «echo», wyrazem tym określa się w ogóle «brzmienie». Za pomocą czasownika «katechein» – «rozbrzmiewać» – starożytnym chrześcijanom udało się oddać samą istotę dzielenia się wiarą z innymi (...). Metody aktywizujące podczas lekcji religii budzą wielką nadzieję, że lekcje te przemienią się w prawdziwą katechezę, w prawdziwe rozbrzmiewanie wiary. Rzecz jasna, nie stanie się to poprzez samo doprowadzenie do czynnego zaangażowania uczniów w omawiane tematy. (...) Niemniej dzisiaj tak często zdarza się nam stawiać środki w miejsce celu, że może jednak warto zwrócić uwagę na tę rzecz skądinąd oczywistą. Mówiąc po prostu: Celem metod aktywizujących w katechezie nie jest osiągnięcie sytuacji, że uczniowie będą mówić: «ale mamy fajne lekcje religii!». Celem jest to, żeby lekcje religii rzeczywiście stały się rozbrzmiewaniem wiary².

Vademecum ma być pomocą do takiego wykorzystania metod aktywizujących, aby pomagały one w skutecznym katechizowaniu, w tym, aby katecheza zgodnie ze swym zadaniem stawała się „rozbrzmiewaniem wiary”. Naszym zamiarem jest, aby była to pomoc:

- **Praktyczna.** Są tu materiały przydatne w szybkim przygotowaniu dobrych zajęć i w ich poprowadzeniu³.
- **Całościowa.** Ma to być kompendium zawierające wszystko, co potrzebne jest katechecie do pracy z wykorzystaniem metod aktywizujących. Tu można znaleźć praktyczne rozwiązania wszystkich problemów związanych z aktywizacją podczas katechezy.
- **Uzasadniona.** Poza praktycznymi radami i wskazówkami są tu także przedstawione argumenty przemawiające za przyjętymi rozwiązaniami w obszarze określania celu jednostki oraz konstruowania scenariusza. To uzasadnienie jest potrzebne, ponieważ istnieje wiele innych propozycji rozwiązań w tych obszarach. Potrzebne jest także dlatego, by każdy katecheta wykorzystujący te metody coraz głębiej je rozumiał i stawał się przez to coraz lepszym „refleksyjnym praktykiem”.

Vademecum składa się z 4 głównych części.

Część I – METODY AKTYWIZUJĄCE – zawiera opisy 176 metod aktywizujących – najbardziej znanych, popularnych i sprawdzonych w praktyce. Opisy te nie wyczerpują pełni bogactwa metod aktywizujących. Dziedzina ta cały czas się rozwija i to, co wydaje się na razie możliwe, to tylko robocza próba uporządkowania tego obszaru. Próba ta potrzebna jest przede wszystkim ze względów praktycznych. Pełny zestaw metod aktywizujących to sprawa przyszłości i współpracy środowisk zajmujących się tą tematyką. Opisy metod aktywizujących uporządkowane zostały według typologii metod aktywizujących wypracowanej przez Sekcję Katechetyczną PSPiA KLANZA. Istotą tej typologii jest podział metod aktywizujących na: dydaktyczne (dramowe, dyskusyjne, formularz, karty dialogowe, plastyczne, metoda projektu, twórczego myślenia, utrwalania wiadomości) i pomocnicze (informacji zwrotnej, integracyjne, tworzenia małych grup).

² J. Salij, słowo wstępne, w: *Dekalog. Scenariusze tematyczne*, red. Z. Barciński, M. Kosacz OP, Lublin 2000.

³ Por. miniprzewodnik *Praktyczne korzystanie z Vademecum* zamieszczony zaraz po Wstępie.

Część II – 201 POMYSŁÓW NA SCENARIUSZE KATECHEZ – zawiera opisy 201 pomysłów na scenariusze z wykorzystaniem metod aktywizujących. Jest to swoisty „bank pomysłów” metodycznych, pomocny katechetom w przygotowywaniu i prowadzeniu zajęć. Są tu przykłady wykorzystania metod aktywizujących do konkretnego tematu oraz włączenia ich w jednostkę katechetyczną. W opisie pomysłu zamieszczamy tylko ogólny zarys, podstawową oś scenariusza, tylko to, co niezbędne do uchwycenia istotnych punktów konstrukcji, bez żadnych szczegółów. Gdyby ktoś chciał zrealizować taki pomysł, musiałby ten zarys uzupełnić swoimi propozycjami. Pomysły na scenariusze są podzielone według poziomów katechizowania oraz różnych grup osób katechizowanych. Są tu pomysły dla: dzieci w klasie 0, uczniów klas I–III, uczniów klas IV–VI, uczniów gimnazjum, uczniów szkół ponadgimnazjalnych, dorosłych, osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. W ramach każdej z tych grup pomysły na scenariusze uporządkowaliśmy według 6 szczegółowych zadań katechezy określonych w *Dyrektorium Ogólnym o Katechizacji* (rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia wspólnotowego, wprowadzenie do misji). Ilość pomysłów na scenariusze w poszczególnych grupach nie jest proporcjonalna. Dzieje się tak z wielu względów. Obecnie mamy rozbudowane struktury szkolnej katechezy dzieci i młodzieży, a np. katecheza dorosłych (najznakomitszy rodzaj katechezy) na razie jest w stadium rozwoju. Zamieszczone opisy pomysłów na scenariusze są w części oparte na materiałach z wcześniejszych publikacji przygotowanych przez Sekcję Katechetyczną (obecnie zostały przeredagowane i opisane według nowej formuły). Duża część to pomysły nowe – wcześniej niepublikowane.

Część III – PRZYGOTOWANIE SCENARIUSZA ZAJĘĆ – przedstawia niejako „od kuchni” problematykę przygotowywania katechez z wykorzystaniem metod aktywizujących. O ile wcześniej zamieszczone są pewne „gotowce”, to tutaj podajemy propozycję narzędzia pomagającego w samodzielnej twórczości. Najpierw chcemy pokazać, jak samodzielnie określić cel jednostki katechetycznej wraz z uzasadnieniem zaproponowanych kroków. Potem proponujemy przyjrzenie się sztuce konstruowania od podstaw scenariusza z wykorzystaniem metod aktywizujących. Przedstawiamy kolejne kroki w tym procesie oraz uzasadnienie przyjętych rozwiązań. Osobom zainteresowanym proponujemy też kilka przykładów modyfikowania scenariuszy z podręczników metodycznych. Są to przykłady pokazujące, jak wykorzystać propozycje zawarte w *Vademecum* do wzbogacenia zajęć realizowanych w ramach obowiązujących programów katechetycznych.

Część IV – EFEKTYWNE PROWADZENIE ZAJĘĆ – przedstawia sposoby rozwiązywania trudności, jakie mogą się pojawić podczas prowadzenia katechez z wykorzystaniem metod aktywizujących. Trudności te mogą mieć charakter dydaktyczny, wychowawczy lub organizacyjny. Poza tym w części tej jest poruszona tematyka pracy katechety nad wewnętrznymi barierami utrudniającymi efektywne prowadzenie zajęć.

Przyjęty przez nas tytuł publikacji wymaga pewnych wyjaśnień.

- ♦ **Vademecum.** Nazwa ta wskazuje na publikację o charakterze praktycznym. Staraliśmy się, aby praktyczność była cechą całej publikacji. W opisie metod aktywizujących przyjęliśmy formę, która naszym zdaniem jest najbardziej pomocna w ich wykorzystaniu w praktyce katechetycznej. Zredukowaliśmy do

minimum cały aparat dokumentowania źródeł. Informacje na ten temat są zawarte przede wszystkim we wskazówkach bibliograficznych. Pomysły na scenariusze przedstawiliśmy w formie ułatwiającej ich praktyczne wykorzystanie. Zagadnienia takie jak: określanie celu jednostki, konstruowanie scenariusza, modyfikowanie scenariuszy z podręczników metodycznych, rozwiązywanie praktycznych problemów, zostały ujęte w konwencji pokazywania kolejnych działań – krok po kroku – oraz sięgania po przykłady ilustrujące przedstawiane rady. Wszelkie odniesienia do teorii zebraliśmy w oddzielnych paragrafach, do których można sięgnąć w razie potrzeby.

- ♦ **katechety.** *Vademecum* jest adresowane do katechetów. Metody aktywizujące – same w sobie – mają charakter uniwersalny i mogą być wykorzystane podczas zajęć o różnorodnej tematyce. Poza pierwszą częścią *Vademecum* pozostałe mają jednak charakter katechetyczny. Stąd dodatek w tytule.
- ♦ **metody aktywizujące.** Najistotniejszą częścią publikacji jest opis metod aktywizujących. Ma on charakter leksykonu, czyli alfabetycznego zbioru haseł. Jest to jednak leksykon specyficzny, w którym przed kolejnością alfabetyczną obowiązuje porządek tematyczny.

Chcemy też wyjaśnić sposób rozumienia kluczowych pojęć używanych w *Vademecum*:

- ♦ *Katecheta, prowadzący, nauczyciel.* Słowem *katecheta* określamy każdego, kto prowadzi zajęcia o charakterze katechetycznym. W szkole katecheta jest jednocześnie nauczycielem. W czasie katechezy parafialnej lub katechezy prowadzonej w ramach ruchów religijnych tę funkcję mogą spełniać także inne osoby.
- ♦ *Katecheza.* Rozumiemy ją bardzo szeroko – jako zajęcia prowadzone w parafii, w szkole, w ruchach religijnych. Jeśli chodzi o szkolne nauczanie religii, to zgodnie z *Dyrektorium katechetycznym Kościoła Katolickiego w Polsce* traktujemy ją jako „część katechezy, tj. jako specyficzną formę katechezy” (nr 82). Każda z tych rzeczywistości (szkoła i parafia) ma odrębny program dwóch godzin w tygodniu w szkole i jednej w miesiącu w parafii. W *Vademecum* przedstawiamy propozycje wykorzystania tych metod zarówno w szkole, jak i przy parafii.
- ♦ *Katechizowani, uczestnicy, dzieci, uczniowie.* Zwykle używamy słów *uczestnicy* i *katechizowani*, żeby zaakcentować, że podstawowym miejscem katechezy jest parafia i że katecheza nie ogranicza się do dzieci i młodzieży. W pewnych kontekstach używamy także pojęć *dzieci* (katecheza 6-latków) i *uczniowie* (jeśli wyraźnie jest mowa o katechezie szkolnej).

W tekście używamy następujących skrótów:

DOK – Dyrektorium ogólne o katechizacji

KKK – Katechizm Kościoła Katolickiego

Na końcu *Vademecum* zamieściliśmy wskazówki bibliograficzne. Literatura ta była dla nas źródłową pomocą w opracowywaniu tej publikacji. Mamy nadzieję, że będzie pomocna wszystkim zainteresowanym w poszerzeniu perspektywy spojrzenia na metody aktywizujące.

Załączniki potrzebne do realizacji proponowanych zajęć można wydrukować, korzystając ze strony internetowej Natan – www.natan.pl.

Vademecum jest owocem współpracy Sekcji Katechetycznej PSPiA KLANZA z katechetykami z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, z Wydziałem ds. Wychowania Katolickiego Kurii Metropolitalnej w Lublinie, z miesięcznikiem „Katecheta” oraz z Centrum Kształcenia Liderów i Wychowawców im. Pedro Arrupe.

Osoby zainteresowane pogłębieniem wiedzy na temat metod aktywizujących oraz rozwojem umiejętności ich praktycznego wykorzystania zapraszamy na warsztaty metodyczne prowadzone przez Sekcję Katechetyczną PSPiA KLANZA. Informacje o naszych warsztatach można znaleźć na stronie www.natan.pl. Zapraszamy także na stronę www.lutownica.pl prowadzoną przez o. Marka Kosacza OP.

Mamy nadzieję, że *Vademecum* będzie dla Was, drodzy Katecheci, inspiracją w poszukiwaniu efektywnych sposobów katechizowania.

W imieniu zespołu redakcyjnego
Zbigniew Barciński

PODZIĘKOWANIA

Powstanie *Vademecum* było możliwe dzięki życzliwości wielu osób i wieloletniej współpracy różnych środowisk. Dziękujemy:

- dr Zofii Zaorskiej, Założycielce i Honorowemu Prezesowi Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów i Animatorów KLANZA, naszej Nauczycielce – za wprowadzanie nas w świat metod aktywizujących i entuzjazm. Bez tego entuzjazmu i energii nie byłoby KLANZY ani Sekcji Katechetycznej.
- ks. prof. Stanisławowi Kulpaczyńskiemu, ks. dr. Andrzejowi Kicińskiemu, ks. dr. Pawłowi Mąkosie, ks. dr. Marianowi Zającowi z Sekcji Katechetyki Instytutu Teologii Pastoralnej KUL – za wieloletnią współpracę w obszarze kształcenia katechetów, wsparcie wielu naszych inicjatyw oraz za cenne uwagi i pomoc w nadaniu *Vademecum* ostatecznej formy.
- ks. dr. Ryszardowi Lisowi z Wydziału ds. Wychowania Katolickiego Kurii Metropolitalnej w Lublinie – za otwartość i wieloletnią opiekę nad Sekcją Katechetyczną oraz za życzliwe wsparcie inicjatywy przygotowania *Vademecum*.
- ks. dr. Damianowi Bryłowi i Aleksandrze Bałoniak z redakcji miesięcznika „Katecheta” – za wieloletnią współpracę w propagowaniu w środowisku katechetów metod aktywizujących i pomoc w przygotowaniu *Vademecum*.
- Wojciechowi Żmudzińskiemu SJ z Centrum Kształcenia Liderów i Wychowawców im. Pedro Arrupe w Gdyni – za współpracę w przygotowaniu *Vademecum*.
- Joannie Chłopkowskiej, Marii Dziurze, Halinie Grinie, Małgorzacie Iwin, s. Rut Kopusze SSND, s. Racheli Michalik SSND, Ewie Jancewicz, s. dr Annie E. Klich OSU, s. Aurelii Kumon ISSM, Jolancie Kurosz, Hannie Matyaszczyk, Bożenie Morawskiej, ks. Pawłowi Nawalańcowi MIC, Małgorzacie Piaseckiej, s. Anuaricie Tutce OSB, Katarzynie Wawrzyniak, s. Annie Wiśniewskiej, o. Łukaszowi Woźniakowi OFM cap, Hannie Zielińskiej – za zgodę na nowe opracowanie ich pomysłów metodycznych i wykorzystanie ich w *Vademecum*.

PRAKTYCZNE KORZYSTANIE Z VADEMECUM

Poniżej przedstawiamy typowe problemy, jakie mogą stać przed katechetą, który chce wykorzystywać w swej pracy metody aktywizujące. Przy każdym problemie podajemy sposoby szukania jego rozwiązania za pomocą *Vademecum*.

Pamiętam nazwę metody, ale nie pamiętam dokładnie jej przebiegu. Chcę znaleźć jej opis w *Vademecum*.

Skorzystanie z tematycznego indeksu metod. Zamieszczony on jest na końcu *Vademecum*. Najpierw należy odnaleźć typ, do jakiego dana metoda została przyporządkowana, a potem szukać nazwy na zasadzie alfabetycznej. Przy nazwie metody jest podana strona, na której znajduje się jej opis.

Skorzystanie z alfabetycznego indeksu metod. Zamieszczony on jest na końcu *Vademecum*. Przy nazwie metody jest podana strona, na której znajduje się jej opis.

Mam mój poradnik metodyczny. Mam konkretny temat. Czytam proponowany konspekt. Nie ma w nim metod aktywizujących. Wiem, że do mojej klasy taki konspekt się nie nadaje. Próbuję go przerobić i zastosować metody aktywizujące.

Skorzystanie z opisów metod aktywizujących. Można przejrzeć opisy różnych metod pod kątem włączenia ich w scenariusz programowy. Jeśli metody są nam znane, można sięgnąć do zbiorczego ich zestawienia według zaproponowanej typologii.

Skorzystanie z tematycznego indeksu pomysłów na scenariusze. Można sięgnąć do pomysłów na scenariusze z odpowiedniego poziomu i poszukać najbliższego tematu. Można też zajrzeć do scenariuszy adresowanych do innych grup katechizowanych, a potem znalezione pomysły zaadaptować. Indeks znajduje się na końcu *Vademecum*. Scenariusze są ponumerowane – dzięki temu łatwiej je znaleźć.

Skorzystanie z rozdziału o modyfikacji scenariuszy. Można sięgnąć do przykładów modyfikacji scenariuszy programowych o innej tematyce. Przykłady te opatrzone są komentarzami wyjaśniającymi dokonane zmiany. Analiza tych przykładów wymaga czasu, ale w ten sposób można rozwijać umiejętność modyfikowania scenariuszy programowych.

Chcę przygotować katechezę aktywizującą na wybrany temat. Nie mam dobrej propozycji w podręczniku metodycznym i chcę to zrobić od podstaw.

Skorzystanie z rozdziału poświęconego konstruowaniu scenariuszy. W rozdziale tym jest zawarta propozycja konstruowania scenariusza – krok po kroku. Każdy z tych kroków jest opatrzony komentarzem i przykładami.

Skorzystanie z opisów metod. W momencie poszukiwania metody aktywizującej do powstającego scenariusza można dokonać przeglądu metod opisanych w pierwszej części leksykonu.

Podoba mi się dana metoda, ale nie wiem, do jakiego tematu można ją wykorzystać.

Skorzystanie z „metodycznego” indeksu pomysłów na scenariusze. W indeksie tym przy każdej metodzie są podane numery i tematy scenariuszy, w których została ona wykorzystana. Numeracja łączna pomysłów pozwala szybko odnaleźć szukany scenariusz. Indeks jest umieszczony na końcu *Vademecum*.

Aby wykorzystać daną metodę, potrzebuję formularza i tekstu źródłowego do powielenia.

Skorzystanie z załączników zamieszczonych zaraz po scenariuszach. Zawierają wzory, na podstawie których można samemu wykonać formularz.

Skorzystanie ze strony internetowej www.natan.pl. Są tam zamieszczone wszystkie formularze zawarte w *Vademecum*. Można je ściągnąć i wydrukować.

Staram się wykorzystywać metody aktywizujące, ale w praktyce to nie wychodzi. Niektóre klasy nie są tym zainteresowane. W innych praca w grupach to okazja do wygłupów. Czasem nie mogę znaleźć potrzebnych pomocy, tracę czas, a uczniowie to wykorzystują na rozmowy.

Skorzystanie z rozdziału na temat rozwiązywania trudności podczas prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących. Jest tam mowa o trudnościach dydaktycznych (brak zainteresowania), wychowawczych (przeszkadzanie, „rozwalanie zajęć”) oraz organizacyjnych. W odniesieniu do każdego problemu są zaproponowane konkretne rady – jak należy postępować.

Część I

METODY AKTYWIZUJĄCE

Metoda aktywizująca to względnie stały, powtarzalny sposób zorganizowania pracy uczestników zajęć. Innymi słowy, jest to określenie, jakie czynności i w jakiej kolejności uczestnicy zajęć powinni wykonywać. Metoda aktywizująca może określać jedną prostą czynność uczestników lub wskazywać na cały uporządkowany szereg takich czynności. Zawsze jednak charakterystyczne dla metod aktywizujących jest to, że nie są to metody pracy nauczyciela, ale metody pracy uczestników zajęć. W centrum jest tu samodzielne i aktywne zdobywanie wiedzy przez uczestnika zajęć. W wielu momentach musi on podejmować decyzje, np. opowiadając się za jakimś poglądem czy szukając odpowiedzi na pytanie: „Co ja bym zrobił w danej sytuacji?”. Takie nauczanie z wykorzystaniem metod aktywizujących określa się jako: „uczenie się przez doświadczenie”, „uczenie się przez odkrywanie”, „żywe uczenie się”.

Praca z wykorzystaniem metod aktywizujących ma 3 etapy:

- ♦ **Organizacja pracy przez prowadzącego.** Do zadań prowadzącego należy najpierw stworzenie małych grup. Następnie stawia on przed grupami zadanie. Zadanie musi mieć formę pytania wyraźnie i jednoznacznie sformułowanego, aby precyzyjnie ukierunkować samodzielną pracę grup. Jeśli grupy znają już zadanie, prowadzący musi dokładnie określić instrukcję dotyczącą pracy, czyli sprecyzować, jaką metodą grupy będą pracowały. Trzeba też określić orientacyjny czas pracy w grupach oraz dostarczyć grupom materiały pomocnicze, np.: powielony tekst, nad którym grupy mają pracować, papier, flamastry, kleje, karteczki. Najlepiej wyłożyć je na środek sali i poprosić przedstawicieli grup, aby zaopatrzyli w nie swoje zespoły.
- ♦ **Praca w małej grupie.** Po zorganizowaniu pracy grupy mają czas na samodzielne działania. Praca ma zmierzać do konkretnego efektu, który potem zostanie zaprezentowany na forum ogólnym. Jej wytworem mogą być – w zależności od metody – wypowiedzi słowne, pisemne, przedstawienia dramatyczne, plakaty itd. Ta różnorodność form wyrazu jest ważna, ponieważ oddziałuje na wiele zmysłów: wzrok, słuch, dotyk. Także poprzez ruch i wyobraźnię angażuje uczestników.
- ♦ **Prezentacja efektów pracy.** Metody aktywizujące umożliwiają uczniom podejmowanie różnorodnych działań zakończonych konkretnym wytworem: wypowiedziami, plakatami, inscenizacjami dramatycznymi, wypełnionymi formularzami, listą zapisanych pomysłów itd. Efekty pracy w małych grupach powinny być zaprezentowane na forum ogólnym.

Zastosowanie podczas zajęć metod aktywizujących niesie za sobą wiele konsekwencji. W porównaniu do zajęć o charakterze wykładowym zmienia się zarówno rola prowadzącego, jak i funkcja uczestnika zajęć czy charakter grupy.

1. Zmiana roli prowadzącego. Praca metodami aktywizującymi zmienia tradycyjną rolę prowadzącego zajęcia. Zwykle to on jest najbardziej aktywnym podmiotem podczas zajęć: prowadzi wykład, tłumaczy, wyjaśnia, odpytuje, ocenia. Wykorzystanie metod aktywizujących zmienia tę sytuację. Z „przekaznika wiedzy” staje się po części organizatorem samodzielnych poszukiwań uczestników. Jego głównym zadaniem przestaje być przekazanie uczniom gotowej wiedzy w ostatecznej formie, a staje się zorganizowanie im samodzielnej pracy nad proponowanymi zagadnieniami. Na plan dalszy schodzi pytanie: „Jak przekazać gotową wiedzę?”, a jako centralne zagadnienie pojawia się przed nauczycielem kwestia: „Jak zorganizować pracę nad danym tekstem czy fragmentem wiedzy?”. Ta organizacja pracy nie polega na „ręcznym” sterowaniu, na seriach drobiazgowych poleceń, ale na precyzyjnym postawieniu zadania i wskazaniu metody pracy nad nim. Nauczyciel przestaje być wykładowcą, a staje się animatorem – tym, który ożywia, płynnie przechodzi od aktywności (kiedy organizuje pracę uczniów) do pozornej bierności (kiedy małe grupy pracują, a on uważnie je obserwuje). S. Hessen tak pisze o tej zmianie roli nauczyciela: „W szkole biernej spotykamy wiele mówiącego, wszystko pokazującego, krzątającego się nauczyciela i biernie postrzegającą, rozproszkowaną w jednakowym zajęciu klasę. W szkole pracy jest czynnie zajęta, zjednoczona w zajęciu się wspólnym zadaniem klasa i niesłyszany, niewidziany, a niepostrzeżenie ożywiający zajęcia całej klasy nauczyciel. Czy można jego rolę nazwać bierną? Tak, jeżeli przez czynność rozumie się krzątającą się gadatliwość. Nie, jeżeli przez czynność rozumie się samodzielną twórczość nauczyciela”¹.

Ta zmiana roli niesie ze sobą określone skutki:

- ♦ **Możliwość lepszego poznania uczestników.** Dzięki temu, że uczestnicy są aktywni, prowadzący może lepiej poznać, jacy są naprawdę, jakimi kategoriami myślą, jak przeżywają różne sprawy, z jakiej perspektywy patrzą na świat. Przy jednostronnym przekazie istnieje niebezpieczeństwo, że uczniowie nie będą mówili tego, co myślą, ale odpowiadali „pod” katechetę. Ich wypowiedzi nie będą wtedy wyrażaniem własnych poglądów, ale odgadywaniem tego, co katecheta chce usłyszeć. Katechecie może się wydawać, że to, co sam mówi, uczniowie przyjmują bez najmniejszego oporu, co może być iluzją. Nie ma wtedy rzeczywistej rozmowy – „świat” uczniów rozmija się ze „światem” wiary, a oni uczą się tylko zewnętrznego przystosowania.
- ♦ **Więź z uczestnikami.** Zmiana relacji między prowadzącym a uczestnikami związana ze wzajemną współpracą stwarza okazję do nawiązywania z nimi bliższego kontaktu i budowania więzi. Przy formie wykładowej jest do tego mniej okazji.
- ♦ **Uczenie się od uczestników.** Wiedza uczestników może być zaskakująco bogata i dojrzała religijnie albo uboga czy wręcz zafałszowana. Może stanowić wynik własnych przemyśleń lub też być rezultatem wpływu środowiska rodzinnego, grupy rówieśników czy mediów. Czasem może zaskoczyć katechetę – świat pojęć dzieci i młodzieży jest czasem zupełnie inny, niż się

wyduje dorosłym. Wydobyć tej wiedzy stwarza okazję do tego, aby także prowadzący nauczył się od uczestników czegoś ważnego dla siebie.

- ♦ Mniej wysiłku podczas zajęć. Fakt, że prowadzący nie mówi cały czas podczas zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących, jest korzystny dla ochrony jego gardła.

2. Zmiana roli uczestnika. W metodyce jednostronnego przekazu rola ucznia (uczestnika zajęć) jest sprowadzona do biernego przyswojenia podawanych treści. Jego dotychczasowa wiedza na dany temat się nie liczy, ważne jest tylko to, co ma do przekazania nauczyciel. Uczeń ma siedzieć cały czas w ławce i nastawić się na słuchanie i zapamiętanie. Tymczasem praca metodami aktywizującymi prowokuje ucznia do czynnego uczestniczenia w procesie zdobywania wiedzy. Uczestnicy z biernych słuchaczy stają się aktywnymi podmiotami, pracującymi nad rozwiązaniem postawionego przed nimi zadania.

Rozwiązując postawiony problem, uczniowie poszukują przydatnej do tego celu wiedzy. Może ona pochodzić z takich źródeł, jak: teksty biblijne zaproponowane przez katechetę, własne doświadczenia ucznia, doświadczenia innych osób z małej grupy. Uczniowie nie gromadzą gotowych porcji wiedzy w celu jej zapamiętania, ale szukają jej, aby rozwiązać problem. Dlatego też wiedzę tę poddają swoistej obróbce: segregują, porządkują, przeformułują. Jest to proces „aktywnego konstruowania znaczeń zdobywanych wiadomości”².

Niesie to ze sobą określone skutki:

- ♦ **Lepsze zrozumienie treści.** Podczas pracy z wykorzystaniem metod aktywizujących (np. nad tekstem biblijnym) uczestnicy aktywnie podchodzą do tekstu źródłowego. Patrzą na niego pod określonym kątem, są nastawieni na wyłowienie z niego informacji potrzebnych do rozwiązania postawionego problemu. Muszą coś z nim zrobić, jakoś przepracować, przeformułować. Taka aktywna praca pozwala uczestnikom lepiej zrozumieć tekst, uchwycić jego sens, zobaczyć rzeczywistość, na jaką on wskazuje³. Ilustruje to chińskie przysłowie: „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a zapamiętam, pozwól wziąć udział, a zrozumieć”.
- ♦ **Lepsze zapamiętanie treści.** Aktywna „obróbka” tekstu pomaga – niejako przy okazji – lepiej go zapamiętać. „Jeśli się do czegoś przykładamy, to zachowujemy w pamięci przeciętnie: 10% tego, co czytamy, 20% tego, co słyszymy, 30% tego, co widzimy, 50% tego, co widzimy i słyszymy jednocześnie, natomiast gdy sami jesteśmy aktywni: 80% tego, co mówimy, 90% tego, co mówimy przy robieniu czegoś, nad czym myślimy i co nas dotyczy”⁴. Innymi słowy, to, co zostało powiedziane przez wykładowcę, nie jest tym sa-

² P. Pintrich, *Przedmowa*, w: M. Dembo, *Stosowana psychologia wychowawcza*, Warszawa 1997, s. 12.

³ Przykładem badań potwierdzających tę tezę jest eksperyment opisany przez H. Aebli. Uczono 2 klasy tego samego materiału z matematyki – jedną w sposób tradycyjny, drugą z wykorzystaniem metod „aktywnych”. Uczniowie z klasy nauczanej aktywizująco lepiej niż uczniowie z klasy nauczanej tradycyjnie przyswoili sobie operacje obliczania obwodu i pola prostokąta i posługiwali się tymi operacjami w sposób inteligentny (H. Aebli, *Dydaktyka psychologiczna*, Warszawa 1959).

⁴ J. Słomińska, *Psychologiczno-socjologiczne podstawy aktywizowania*, w: *Aktywizowanie katechizowanych*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 1997, s. 32.

mym, co dotarło do słuchaczy, to, co dotarło, nie jest tym samym, co zostało przez nich zrozumiane i zapamiętane.

- ♦ **Przeżycie treści.** W trakcie takiej pracy budzą się w uczestnikach emocje. Są one związane z tematyką pracy (życiowe znaczenie poruszanych problemów, zastanawianie się nad przeżyciami bohaterów biblijnych), ze współpracą w grupie (każdy czuje się lepiej lub gorzej w danej grupie), z momentami humoru, które zdarzają się podczas pracy. Zwykle są to emocje pozytywne, stwarzające atmosferę zaangażowania i radości.
- ♦ **Głębsze przyjęcie, uwewnętrznienie treści.** Gdy uczestnicy aktywnie poszukują odpowiedzi na postawione pytanie, są niejako zmuszeni przeanalizować teksty źródłowe, rozpatrzyć różne poglądy, porównać argumenty i wypracować w toku takiego poszukiwania własne zdanie. Istotne treści są nie tylko wysłuchane, lecz w jakiejś mierze odkrywane, przez co łatwiej stają się osobistymi, głębokimi przekonaniem katechizowanego.
- ♦ **Rozwój umiejętności samodzielnego myślenia i samokształcenia.** Aktywne zdobywanie wiedzy pod kierunkiem prowadzącego zajęcia jest przygotowaniem do samodzielnego stawiania pytań i poszukiwania na nie odpowiedzi.
- ♦ **Większe zaangażowanie w proces nauczania i uczenia się.**

W tym kontekście zrozumiałe staje się stwierdzenie, że aktywność własna to podstawowy i najważniejszy czynnik rozwoju⁵.

3. Zmiana charakteru grupy. Przy pracy metodami aktywizującymi prowadzący zwykle stawia zadania całej małej grupie, co pociąga za sobą konieczność rozmów, wymiany poglądów, zaplanowania jakiegoś wspólnego działania i współpracy w realizacji tego planu. W tym ujęciu skoncentrowane na temacie rozmowy między uczestnikami są czymś, co nie przeszkadza prowadzącemu, ale pomaga w zbliżaniu się do wspólnych rozwiązań.

Ta wielostronna komunikacja w małej grupie niesie ze sobą określone skutki:

- ♦ **Rozwój więzi w grupie (integracja grupy).** Rozmowy pomagają choć trochę przełamać bariery, poznać się, oswoić i stać się mniej anonimowym. Pomagają w nawiązywaniu i rozwijaniu więzi, czyli inaczej – w budowaniu wspólnoty. Uczestnicy zajęć z przypadkowego zbioru osób stają się zintegrowaną grupą.
- ♦ **Uczenie się od siebie (wykorzystanie doświadczeń i dotychczasowej wiedzy uczniów).** W trakcie pracy metodami aktywizującymi na forum klasy pojawiają się poglądy i doświadczenia uczniów. Aktywizacja „wydobywa” ich dotychczasową wiedzę, sposób widzenia i rozumienia świata. Dzięki temu uczestnicy mogą konfrontować swoje widzenie rzeczywistości i uczyć się od siebie. Inne osoby, tworzące z nimi małą grupę, mogą dzięki temu stać się dla nich źródłem wiedzy. Zdolni mogą wejść w rolę pomocników, słabsi mają dodatkową szansę uczenia się. Może nastąpić wielostronne uczenie się od siebie.

Czy metody aktywizujące można podzielić na jakieś grupy? Stanowisko, że byłoby to bardzo trudne, a w dodatku niepraktyczne i niepotrzebne, prezentują m.in. autorki publikacji *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po meto-*

*dach aktywizujących*⁶ – E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska. Piszą one: „Nie dokonujemy tu podziału na naukowo definiowane metody, techniki, ćwiczenia, gry czy strategie uczenia się. (...) Uważamy (...), że mamy prawo, opierając się na własnym kilkunastoletnim doświadczeniu w pracy metodyczno-dydaktycznej, dać Ci do ręki taki materiał, który będzie przyjazny dla Ciebie i dla Twoich uczniów. A przyjazny to taki, który daje się łatwo zastosować na lekcji”⁷. Autorki omawiają metody w kolejności alfabetycznej.

Propozycję podziału metod aktywizujących dał z kolei F. Szlosek⁸. Dzieli on metody nauczania na: podające, problemowe, eksponujące, programowane, praktyczne. W ramach problemowych wyróżnia: wykład problemowy, wykład konwersatoryjny, klasyczną metodę problemową i metody aktywizujące. Wśród metod aktywizujących wyodrębnia: metodę przypadków, metodę sytuacyjną, inscenizację, gry dydaktyczne (symulacyjne, decyzyjne, psychologiczne), seminarium, dyskusję dydaktyczną (związaną z wykładem, dyskusję okrągłego stołu, dyskusję wielokrotną, burzę mózgów, dyskusję panelową, metaplan).

Ze swej strony proponujemy własne rozwiązanie – typologię metod aktywizujących. *Metoda* to inaczej sposób pracy. Wszystkie względnie trwałe sposoby pracy uczestników zajęć można potraktować jako metodę, bez rozróżniania tych sposobów pracy na „większe” (*metody*) i „mniejsze” (*techniki*). Patrząc na tytuły publikacji czy nazwy warsztatów, można stwierdzić, że pewna typologia metod aktywizujących już w praktyce funkcjonuje. Można spotkać się z takimi grupami metod, jak: *metody twórczego myślenia*, *metody dramowe*, *metody integracyjne*, *metoda projektu*, *metody dyskusyjne*, *metody tworzenia małych grup*, *metody informacji zurotnej*. Aby wprowadzić porządek w to wyliczenie, proponujemy rozróżnić 2 główne grupy metod aktywizujących:

- ♦ metody, które prowokują uczestników do aktywności prowadzącej do zdobywania nowej wiedzy, do formułowania nowych pojęć, wniosków i ustaleń, można określić jako **dydaktyczne metody aktywizujące**;
- ♦ metody, które prowokują uczestników do aktywności pomagającej poznać się i zintegrować, utworzyć małe grupy czy wyrazić swoją opinię o przeprowadzonych zajęciach, można określić jako **pomocnicze metody aktywizujące**. Metody te skoncentrowane są na innych celach niż zdobywanie nowej wiedzy. Ich rola jest jednak znacząca – ułatwiają stworzenie warunków sprzyjających efektywnej pracy i przyczyniają się do rozwoju umiejętności społecznych: komunikowania się i współpracy.

Zbudowana na tym podstawowym rozróżnieniu typologia metod aktywizujących przedstawiałaby się następująco:

DYDAKTYCZNE METODY AKTYWIZUJĄCE

- **metody dyskusyjne** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy poprzez rozmowę, wymianę poglądów;
- **metody twórczego myślenia** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy poprzez uporządkowane algorytmy czynności. Służą one znajdowaniu nowych, oryginalnych rozwiązań postawionych problemów;

⁶ E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

⁷ Tamże, s. 4.

⁸ F. Szlosek, *Wstęp do dydaktyki przedmiotów zawodowych*, Radom 1995, s. 88–91.

- **metody dramowe** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy poprzez wchodzenie w rolę i improwizację w ramach pewnej fikcyjnej sytuacji;
- **metody plastyczne** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy poprzez tworzenie jakiegoś dzieła plastycznego;
- **metody pracy z formularzem** (kartą pracy) – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy poprzez pracę z kartką papieru, na której zapisany jest problem, instrukcja dotycząca pracy oraz miejsce na zapis rozwiązania;
- **metody pracy z kartami dialogowymi** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy przez pracę z różnego rodzaju kartami, które zwykle zawierają jakiś obraz, mający być bodźcem do twórczego myślenia i do dialogu w grupie;
- **metoda projektu** – uczestnicy zajęć dochodzą tu do nowej wiedzy, realizując zadanie długofalowe, rozłożone w czasie (nawet kilku miesięcy), wymagające podziału pracy pomiędzy kilka mniejszych grup;
- **metody utrwalania wiadomości** – uczestnicy zajęć nie tyle zdobywają tu nową wiedzę, ile utrwalają treści, nad którymi wcześniej pracowali. Treści te są powtarzane, czasem organizowane w nowy sposób.

POMOCNICZE METODY AKTYWIZUJĄCE

- **metody integracyjne** – metody te pozwalają uczestnikom poznać się w grupie, budować więzi, zintegrować się. Pomagają w ten sposób w wytworzeniu atmosfery przyjaźni i współpracy. W znaczący sposób ułatwia to wspólną pracę w małej grupie i na forum ogólnym;
- **metody tworzenia małych grup** – metody te pozwalają uczestnikom zajęć utworzyć kilka małych grup. W odniesieniu do tej metody w literaturze funkcjonuje także nazwa „metody podziału na grupy”. W przyjętej nazwie akcent nie pada na „podział”, ale na to, że ma powstać coś nowego;
- **metody informacji zwrotnej** – metody te pozwalają uczestnikom wyrazić swoje opinie na temat przeprowadzonych zajęć oraz ich ocenę. W niektórych publikacjach jest używana nazwa „metody ewaluacji” (oceny). Wydaje się, że termin „informacja zwrotna” jest szerszy. Obejmuje także ocenę (ewaluację), ale nie ogranicza się do niej.

Trzeba tu zaznaczyć, że w odniesieniu do części metod trudno jednoznacznie określić ich typ. Niektóre metody łączą w sobie elementy twórczego myślenia i plastyczne, inne elementy dyskusyjne i twórczego myślenia, w pracy z formularzem czasem pojawiają się elementy dramowe czy twórczego myślenia. Przyporządkowując takie metody określonym typom, staraliśmy się określić element dominujący, wyraźniej określający specyfikę danej metody. Poszczególne rozwiązania mogą być dyskusyjne, stąd przyjmujemy możliwość innych rozstrzygnięć.

Przedstawiona w niniejszym leksykonie propozycja typologii metod aktywizujących może być pomocna w opanowaniu sztuki wykorzystywania tych metod w praktyce. Dostrzeżenie przez osobę prowadzącą wspólnych elementów w kilku metodach pozwala lepiej je zrozumieć i opanować.

Proponowana typologia jest pomocna w prezentacji metod. Pozwala bowiem na zamieszczenie ogólnych wstępów przed grupą metod, wskazanie na to, co jest dla tych metod charakterystyczne. Taki sposób prezentacji ułatwia z jednej strony zrozumienie poszczególnych metod, z drugiej zaś ich praktyczne odszukiwanie.

W ramach wyróżnionych grup metody są prezentowane w porządku alfabetycznym.

Naszym zamierzeniem jest prezentacja metod w sposób jasny, prosty i funkcjonalny. W tym celu przyjęliśmy wspólny schemat opisu metod. Najpierw prezentujemy metodę syntetycznie, wskazując to, co jest dla niej najważniejsze i najbardziej charakterystyczne. Następnie dokonujemy opisu analitycznego, bardzo szczegółowego, z podziałem na kolejne czynności katechety i uczestnika. Dla czytelności przekazu wprowadzamy następujące symbole oznaczające powtarzające się elementy opisu:

- pomoce potrzebne do pracy daną metodą,
- czynności katechety związane z organizacją pracy uczestników,
- czynności uczestników zajęć (dodatkowo wyróżnione poprzez pogrubienie czcionki),
- łączny, orientacyjny czas pracy daną metodą, umieszczony pod opisem kolejnych czynności nauczyciela i uczestników zajęć.

Po opisie metody wskazujemy na inne jej warianty. Na koniec dodajemy uwagi, czyli – oparte na naszych doświadczeniach – rady dotyczące stosowania tych metod, spojrzenie na metody „od kuchni”.

W opisie metod aktywizujących nie zamieściliśmy takiej kategorii, jak „cel metody” oraz jej „mocne i słabe strony”. Naszym zdaniem metodę aktywizującą należy rozważać w kontekście całego scenariusza zajęć, a nie traktować jako coś wyizolowanego. Bez kontekstu całości zajęć (w których metoda aktywizująca jest tylko jednym z elementów), np. sposobu postawienia problemu, trudno jest adekwatnie mówić o celach czy mocnych i słabych stronach samej metody. Ocenic to można dopiero, widząc cały scenariusz, w którym dana metoda jest wykorzystana⁹.

Wprowadzenie do części zawierającej opisy metod aktywizujących przygotował Zbigniew Barciński.

Wprowadzenia do poszczególnych grup metod dydaktycznych przygotowali: Zbigniew Barciński, o. Marek Kosacz OP, ks. Zbigniew P. Maciejewski, Julita Nagel. Autorami opisów metod dydaktycznych są: Zbigniew Barciński, Jerzy Jarosiński, Anna Józwiak, Hanna Hetmańska, Irena Hanus, Mirosława Kajzer, Andrzej Karczewski, o. Marek Kosacz OP, s. Gabriela Krupa, Bogumiła Kycia, Monika Ludian, ks. Zbigniew P. Maciejewski, s. Małgorzata Michna, Julita Nagel, s. Nazaria Nizio, Sławomir Nowak, Bożena Piątnicka-Olszewska, s. Justyna Rosińska, Agnieszka Szajda, Agnieszka Wasilewska, Danuta Wróbel, Justyna Wójcik, o. Wojciech Żmudziński SJ.

Wprowadzenia do poszczególnych grup metod pomocniczych przygotowali: Izabela Wójcik, s. Beata Sarba, Zbigniew Barciński, ks. Zbigniew P. Maciejewski. Autorami opisów metod pomocniczych są: Zbigniew Barciński, Monika Ludian, s. Beata Sarba, Izabela Wójcik.

⁹ Szerzej na ten temat w dalszych częściach *Vademecum*.

DYDAKTYCZNE METODY AKTYWIZUJĄCE

I. METODY DYSKUSYJNE

W metodach dyskusyjnych centralne miejsce ma rozmowa między uczestnikami zajęć, wymiana poglądów. Punktem wyjścia tej rozmowy jest zawsze jakiś problem, czyli wyraźnie postawione pytanie. Poprzez rozmowę, wymianę poglądów, zadawanie pytań, argumentowanie, zbijanie cudzych argumentów itp. uczestnicy poszukują odpowiedzi, zmierzają do odkrycia prawdy, do ustalenia faktycznego stanu rzeczy.

Metody te proponują określoną strukturę, porządek formalny w dyskusji. Istotne jest tu, by w wyraźny sposób wyodrębnić kolejne etapy dyskusji – dyskusja w małych grupach poprzedza dyskusję na forum ogólnym. Tego typu struktura umożliwia zaktywizowanie wszystkich, gwarantuje każdemu możliwość wypowiedzi, nawet jeśli w grupie jest 30–40 osób. Dodajmy, że dyskusja w małej grupie ułatwia pokonanie bariery lęku przed publicznym wypowiedzianiem się. Pracując w małej grupie, uczeń może pełniej wyrazić swoje zdanie.

Wykorzystanie metod dyskusyjnych pobudza uczestników zajęć do myślenia i dokonywania hierarchizacji wartości, uczy zabierania głosu, formułowania argumentów, słuchania innych, analizy przedstawianych argumentów, kompromisu, podejmowania decyzji. Można powiedzieć, że metody te pomagają w rozwoju samodzielnego, refleksyjnego i krytycznego myślenia.

Do metod dyskusyjnych można włączyć elementy plastyczne i wizualne.

2 – 4 – 8

Istotą tej metody jest tworzenie coraz większych grup w celu znalezienia odpowiedzi na postawiony problem. Metoda pozwala na poszerzenie wiadomości w zakresie podjętego tematu, zweryfikowanie własnych poglądów. W niektórych publikacjach metoda nazywana jest *KULĄ ŚNIEGOWĄ*.

PRZEBIEG

Karteczki z tematem, duży arkusz szarego papieru oraz odpowiednio: markery, kredki, farby, pędzle, kubki z wodą.

1. Poproś, aby uczestnicy utworzyli pary.
2. Postaw pytanie, na które uczestnicy będą szukali odpowiedzi w dyskusji.
3. Podaj czas przeznaczony na dyskusję (2–3 minuty).
4. Zaznacz, że obie strony powinny wypowiedzieć się na dany temat.

	Uczestnicy rozmawiają w „dwójkach” na zadany temat.
	5. Powiedz, że „dwójki” mają utworzyć „czwórki” i nadal rozmawiać na ten sam temat.
	Uczestnicy łączą się w „czwórki” i rozmawiają kilka minut, zaczynając od przedstawienia pierwszych skojarzeń, wniosków, jakie nasunęły się w rozmowie w parach.
	6. Powiedz, że „czwórki” mają utworzyć „ósemki” i po dalszej dyskusji sformułować wnioski końcowe.
	Uczestnicy łączą się w „ósemki” i ponownie wymieniają poglądy między sobą, podsumowują dyskusję.
	7. Powiedz, że kolejnym zadaniem jest przedstawienie wniosków z dyskusji w jednej – wybranej przez siebie i wspólnej dla wszystkich – formie (punktów, plakatu, rebusu). 8. Powiedz, aby uczestnicy pobrali materiały.
	Przedstawiciele grup pobierają materiały. Uczestnicy opracowują wnioski w jednej z powyższych form.
	9. Poproś wszystkich, aby usiedli w kręgu. 10. Powiedz, że poszczególne prace będą kolejno wieszane na ścianie przez wykonawców i przez nich omawiane.
	Przedstawiciele pierwszej grupy wieszają na ścianie swoją pracę, omawiają ją, potem kolejno przedstawiane są następne prace.
	ok. 25 minut

WARIANTY

- ♦ Metodę 2 – 4 – 8 można połączyć z PLAKATEM. Wtedy potrzeba zarezerwować na taką pracę odpowiednią ilość czasu. Ważny jest też sposób prezentacji efektów pracy (por. opis metody PLAKAT).
- ♦ Gdy mamy do czynienia z mniejszą liczbą uczestników, możemy utworzyć grupki 3-osobowe, a następnie 6-osobowe.

UWAGI

- ♦ Najlepiej, jeśli liczba uczestników dzieli się przez 8 (a więc 24, 32, 40).
- ♦ Na etapie tworzenia grup należy pilnować, by zespoły się nie pomieszały, prowadzący powinien koordynować łączenie się zespołów.
- ♦ Osoby mogą dobrać się w pary lub też być dopasowane według jakiegoś kryterium (np. podchodzą do siebie ci, którzy się nie znali, siedzący naprzeciw lub osoby, które otrzymały kartki z takim samym tematem, napisanym w identyczny sposób na identycznej kartce itp.).
- ♦ Prowadzący podaje problem dyskusji w postaci jednego tematu dla wszystkich lub też „rozkłada” go na kilka tematów pomocniczych – wtedy jeden cząstkowy temat przypada 4 parom. Podanie problemu dyskusji w formie kilku problemów cząstkowych może być tylko do wiadomości grup.

- ♦ Na zastosowanie metody potrzeba sporo czasu, np. dla grupy 32-osobowej, przy prezentacji plakatów plastycznych – ok. 35 minut.
- ♦ Przy prezentacji wniosków w punktach oszczędzamy ok. 10 minut.

5 z 25

Istotą tej metody jest budowanie hierarchii ważności. Uczestnicy wybierają elementy z listy. Nie powinny one być przeciwstawne (*dobrze – złe*), lecz stopniowalne, czyli winny mieścić się „po jednej stronie” (*dobrze – lepsze – najlepsze, złe – gorsze – najgorsze*). Chodzi bowiem nie o umiejętność odnajdywania przeciwieństw czy elementów, które „nie pasują”, ale wybieranie (w oparciu o jakieś kryteria) dobrego wśród dobrych lub złego wśród złych. Metoda uczy tego, co w życiu bardzo potrzebne – umiejętności dokonywania wyborów. Jeśli praca dokonuje się w grupie, jest także okazją do ćwiczenia umiejętności wyrażania własnych poglądów, negocjacji i osiągnięcia kompromisu.

W części publikacji metoda jest nazywana terminem PRIORYTETY.

PRZEBIEG

Formularz z listą elementów, długopisy dla uczestników.

1. Utwórz małe grupy.
2. Zaprezentuj listę elementów, np.: „Mam listę wartości ważnych w...”.
3. Daj polecenie: Wszystkie te elementy są mniej czy bardziej ważne, ale wybierzcie 5 wartości waszym zdaniem najważniejszych.

Uczestnicy:
– dyskutują,
– zapisują swoje wnioski (podkreślają).

4. Zasygnalizuj odpowiednio wcześniej zbliżający się koniec czasu przeznaczanego na pracę.
5. Wyjaśnij zasady prezentacji.

Uczestnicy odczytują wybrane elementy z listy.

6. Możesz zapytać, co najczęściej się powtarzało.
7. Możesz zaproponować stworzenie wspólnej listy.
8. Podziękuj za pracę.

ok. 20 minut

WARIANTY

- ♦ Praca indywidualna – także w formie pracy domowej.
- ♦ Różna liczba wybieranych elementów i różna długość listy. Listę wartości uczestnicy mogą stworzyć sami lub gotową uzupełnić swoimi elementami.
- ♦ Zamiast gotowej listy możliwe jest zapisywanie poszczególnych elementów na małych kartkach (z wybranych można później ułożyć PIRAMIDĘ PRIORYTETÓW).

UWAGI

Metoda jest stosunkowo prosta i zabiera mało czasu. Przy wyrobionej grupie może być formą bardzo ciekawej dyskusji. Słabą jej stroną jest możliwość bardzo łatwej symulacji pracy – zrobienia jej na „odczep się”. W uniknięciu tej sytuacji może pomóc polecenie, by grupa przy prezentacji podała rzeczowe argumenty za daną metodą lub spisała je na kartkach.

DYLEMAT MORALNY

Istotą tej metody¹ jest postawienie uczestników wobec konieczności wyboru między dwoma sposobami rozwiązania trudnej sytuacji. Rozwiązania te są przeciwstawne. Za każdym z nich przemawiają pewne wartości. Można powiedzieć, że sytuacja dylematu moralnego to sytuacja konfliktu wartości.

Wykorzystanie tej metody pozwala na kształtowanie postaw. Uczestnicyząc, pracując tą metodą, są pobudzani do refleksji, do otwarcia na argumenty innych, do rozwijania umiejętności podejmowania decyzji w trudnych sytuacjach i opierania ich na konkretnych wartościach.

PRZEBIEG

Powielony opis sytuacji dla każdego uczestnika.

PIERWSZY ETAP – KONFRONTACJA UCZNIĄ Z DYLEMATEM

1. Przedstaw dylemat – najlepiej głośno przeczytaj historię.
2. Upewnij się, czy wszystkie terminy są zrozumiałe.
3. Rozdaj wszystkim tekst opisujący sytuację wyjściową i poproś o ponowne indywidualne przeczytanie go w ciszy.

Uczestnicy czytają opis sytuacji.

4. Postaw pytanie: Którą z dwóch możliwości wybierasz?

Uczestnicy zastanawiają się nad swoim stanowiskiem oraz decydują, które z dwóch rozwiązań uważają za słuszniejsze. Jest to czas na samodzielną pracę ucznia, powinna odbywać się ona w ciszy (1–2 minuty).

5. Zapytaj, ilu uczniów jest za pierwszym, a ilu za drugim rozwiązaniem dylematu.
6. Ustal, kto ku jakiemu rozwiązaniu się skłania.
7. Utwórz dwie, różniące się opiniami grupy. Grupy stają naprzeciw siebie.

DRUGI ETAP – „ROZGRZEWKA”, CZYLI PODAWANIE ARGUMENTÓW

8. Poproś o podawanie argumentów uzasadniających zajęte stanowisko.
9. Przypomnij zasadę udzielania głosu.

Uczestnicy podają argumenty – najpierw z jednej grupy, potem z drugiej.

¹ Por. W. Żmudziński SJ, *Metoda pracy nad dylematem moralnym*, „Katecheta” 12/2005, s. 22.

TRZECI ETAP – PRACA W GRUPACH

10. Z osób zajmujących to samo stanowisko utwórz 4-osobowe grupy.
11. Poproś grupy o oceny argumentów popierających ich stanowisko i zastanowienie się, który z nich jest najbardziej przekonujący, jakie stoją za nim wartości, jakie mogą być przykre konsekwencje podjętej decyzji.
12. Możesz ewentualnie poprosić o zwerbalizowanie problemów, jakie pozostają nierozwiązane.

Uczestnicy:

- dokonują w grupach oceny argumentów popierających ich stanowisko,
- szukają najbardziej przekonującego argumentu,
- ustalają wartości skłaniające do dokonania takiego a nie innego wyboru,
- poszukują możliwych konsekwencji podjętej decyzji.

CZWARTY ETAP – PREZENTACJA OWOCÓW PRACY I REFLEKSJA NA FORUM

13. Poproś o prezentacje efektów pracy – kilka grup z jednej strony sali, kilka grup z drugiej (na przemian).

Przedstawiciele grup odczytują najsilniejszy argument, wartości leżące u podstaw podjętej decyzji oraz zidentyfikowane możliwe przykre konsekwencje zajętogo stanowiska.

14. Poproś o refleksję – zadaj pytanie o najwartościowsze argumenty strony przeciwnej lub zaproś do zdefiniowania wymienionych wartości.

Uczestnicy wypowiadają się na forum.

15. Zaproponuj pogłębienie refleksji, np. przez: STUDIUM PRZYPADKU, SYMULACJĘ, DRAMĘ, DYSKUSJĘ, HISTORYJKĘ OBRAZKOWĄ.

ok. 40 minut

UWAGI

- ✦ Zanim zaprosimy uczniów do zajęcia stanowiska, możemy poświęcić chwilę na doprecyzowanie sytuacji oraz na wyjaśnienie, że brakuje w niej wielu informacji, które pomogłyby nam w dokonaniu wyboru – w rzeczywistości jest podobnie. Musimy często podjąć decyzję, opierając się na fragmentarycznych danych. Ważne jest, aby młodzież uświadomiła sobie, że istnieją tylko dwa rozwiązania – nawet jeśli bohater opisanej sytuacji nic nie będzie robił, to poprzez bierność także wybiera.
- ✦ W sytuacji, gdy ktoś całkowicie odmawia wzięcia udziału w zajęciach, zapraszamy go do zajęcia miejsca z boku i obserwowania rozgrywającej się w klasie akcji. Jego komentarz na zakończenie pracy nad dylematem będzie bardzo cenną refleksją nad postawami uczniów.
- ✦ Na etapie podawania argumentów prowadzący nie powinien dopuścić ani do dyskusji, ani do tego, aby kolejny argument był wypowiadany jako bezpośrednia reakcja na słowa przeciwnika. Najlepiej pozwolić jednej stronie

na 4–5 wypowiedzi, a potem oddać głos stronie przeciwnej. W ten sposób uczniowie uczą się formułowania argumentów oraz słuchania racji popierających odmienne stanowisko. Jeśli nauczyciel przestanie kontrolować sytuację i dopuści do dyskusji, nikt nikogo nie będzie słuchał, a uczniowie zaczną się przekrzykiwać. Metodą dyscyplinującą wypowiedzi, pomocną w przeprowadzeniu zajęć, może być „znak ciszy”. Na tym etapie warto przyglądać się słuchającym i zwrócić im uwagę na niesłuchanie argumentów strony przeciwnej, brak dobrej woli zrozumienia osób, które myślą odmienne, oraz na tendencję do przygotowywania kontrargumentu w momencie, gdy nie wysłuchaliśmy jeszcze do końca naszego adwersarza.

- ♦ Jeśli ktoś chciałby zmienić swoje wcześniejsze stanowisko, może to zrobić bezpośrednio przed trzecim etapem, czyli przed pracą w małych grupach.
- ♦ Proponując uczniom pracę w klasie nad dylematem, możemy sięgnąć po jakieś realne wydarzenie z życia uczniów naszej lub innej szkoły; możemy przedstawić w formie dylematu coś z treści nauczanego przez nas przedmiotu lub posłużyć się jakimś trudnym problemem, gorącym tematem dotyczącym życia współczesnego społeczeństwa. Dylemat musi być jasny i konkretny oraz może mieć tylko dwa rozwiązania, z których każde ma swoje negatywne konsekwencje. Znaczy to, że przyjęcie przez uczestników któregośkolwiek rozwiązania wiąże się z rezygnacją z jakichś istotnych dla nich wartości.
- ♦ Należy zwrócić uwagę na moralną (etyczną) stronę problemu, na osobiste sumienie, relacje międzyludzkie, lojalność wobec postanowień i umów, prawdę, wolność i poszanowanie praw człowieka, wartości i normy społeczne, autorytet, posłuszeństwo władzy, prawo do własności, karę itp. W teologii moralnej mówi się o czterech elementach casusu, na które należy zwrócić uwagę, są to: przedmiot, czyli to, „co się robi”; intencja, czyli motywacja; okoliczności, czyli uwarunkowania; konsekwencje, czyli zamierzenia.
- ♦ Każdy dylemat kończy się pytaniem: Co główny bohater powinien zrobić, które z dwóch możliwych rozwiązań powinien wybrać? Dla ułatwienia uczniom podjęcia decyzji warto wielokrotnie przeformułować końcowe pytanie, np.: Ku któremu z dwóch rozwiązań bardziej się skłaniasz? Co poradziłbyś osobie znajdującej się w tej sytuacji albo jak sam byś postąpił na jej miejscu? Jednemu łatwiej jest podjąć wstępną decyzję, inny woli zdecydować, stawiając się w konkretnej roli, jeszcze innemu wystarczy proste pytanie: Które rozwiązanie jest słuszne, właściwe, bardziej przystające do twoich przekonań?
- ♦ Zaprezentowana metoda nie ma na celu ani dyskusji nad trudnymi zagadnieniami, ani też doprowadzenia uczniów do jednego „właściwego” rozwiązania, zwłaszcza że problemy rzadko mają idealne rozwiązanie. Dawanie uczniom gotowych odpowiedzi nie uczy ich twórczego i odpowiedzialnego myślenia. Towarzysząc im w ich własnych i szczerych poszukiwaniach sensu życia, w tym w sztuce dokonywania wyboru między wartościami, bardziej wpłyniemy na ich przyszłe, świadome i odpowiedzialne decyzje.
- ♦ Dylemat możemy zakończyć: świadectwem, fragmentem z literatury, utworem muzycznym. Warto wybrać propozycje różne dla obu grup.

POMYSŁY NA SCENARIUSZE DLA UCZNIÓW KLASY 0

Katecheza dzieci przedszkolnych ma za zadanie wprowadzić je w życie religijne. W ostatnim roku pobytu dziecka w przedszkolu program dydaktyczno-wychowawczy zakłada przygotowanie 6-latka do nauki w szkole oraz takie prowadzenie działań, aby dziecko osiągnęło dojrzałość szkolną. Dzieci 6-letnie w zdecydowanej większości nie posiadają jeszcze umiejętności płynnego i swobodnego czytania, nie potrafią też myśleć abstrakcyjnie. Są podatne na zmęczenie, mają ograniczone możliwości manualne i percepcyjne, trudno im dłużej skupić uwagę na jednym działaniu, muszą zaspokajać potrzebę ruchu.

Powyższe obiektywne ograniczenia trzeba uwzględnić, wykorzystując metody aktywizujące w katechizowaniu 6-latków, stąd należy wybierać tylko te elementy metod, które będą zrozumiałe i możliwe do wykonania przez dzieci, oraz pamiętać, aby katecheta dawał jasne i proste polecenia, demonstrował duże, wyraźne rysunki.

Mając na względzie wspomniane uwarunkowania rozwojowe dzieci 6-letnich, przedstawiamy propozycje zaadaptowania poszczególnych metod aktywizujących do katechezy w klasach 0.

METODY DISKUSYJNE

Dyskusja wymaga od uczestników znacznego poziomu samodzielności – szczególnie w myśleniu, wyczerpującego i jasnego formułowania swoich sądów. Jak wiadomo, z racji swojego wieku i możliwości psychiczno-umysłowych przedszkolaki nie są w stanie podejmować tego rodzaju dyskusji. Nie przekreśla to jednak możliwości zaadaptowania metod dyskusyjnych do poziomu dzieci 6-letnich. Metody te mogą dać szansę wypowiedzi wszystkim dzieciom oraz służyć porządkowaniu myśli. Porządkowanie wypowiedzi ma ogromne znaczenie, gdyż dzieci chcą mówić wszystkie naraz.

- ♦ SŁONECZKO – Zapisywanie na karteczkach haseł można zastąpić rysowaniem wcześniej omówionych z dziećmi symboli.
- ♦ PUSTE KRZESŁO – Dla potrzeb uporządkowania wypowiedzi dzieci wystarczy przenieść tylko jeden element tej metody. Można zmienić nazwę i mówić dzieciom o „zaczarowanym krześle”. Katecheta zawiera z dziećmi umowę – jeśli ktoś usiądzie na takim krześle, może powiedzieć to, co chce. Reszta dzieci nie może w tym czasie się odzywać. Dzieci chętne do wypowiedzi podnoszą rękę do góry. Zadaniem katechety jest pilnowanie przestrzegania zasady działania zaczarowanego krzesła, a po upływie założonego czasu

zakończenie zabawy. Zastosowanie tej metody wydaje się zasadne np. przy wymienianiu, charakteryzowaniu jakiejś rzeczy czy zjawiska, wtedy kiedy spodziewamy się krótkich wypowiedzi.

METODY TWÓRCZEGO MYŚLENIA

Myślenie dziecka 6-letniego ma charakter konkretno-wyobrażeniowy i niemożliwe jest jeszcze na tym etapie operowanie pojęciami abstrakcyjnymi. Dzieciom trudno byłoby poszukiwać nowych pojęć na określenie tej samej treści, jak i odkrywać szersze znaczenie pewnych słów.

- ♦ ALTERNATYWNE TYTUŁY, BURZA PYTAŃ, ZMIANA METAFORY, SŁOWA-KLUCZE – Można stwierdzić, że wykorzystanie tego typu metod jest na poziomie dzieci przedszkolnych jeszcze niemożliwe.
- ♦ POWIĄZANIA – Z metody warto zaczerpnąć chociażby samą zasadę pracy, polegającą na porównywaniu czegoś. Nadają się do tego kolorowe ilustracje lub odpowiednio przygotowane rysunki, napisy, które można łączyć w pary, a więc poszukiwać między nimi powiązań.

METODY PLASTYCZNE

Ze względu na swoją naturę metody plastyczne są bardzo lubiane przez dzieci, które angażują się całym ciałem i sercem we wszelkie czynności z nimi związane. Podczas pracy tymi metodami należy podkreślać, że liczy się najbardziej własna praca dzieci i każdy rysuje, maluje itp. tak, jak potrafi. Dzieci z działalnością plastyczną mają do czynienia w przedszkolu na co dzień, znają pracę indywidualną, w zespołach czy pracę całą grupą. Mając na uwadze ograniczony czas przeznaczony na przeprowadzenie katechezy (30 minut), należy maksymalnie przygotować wszystkie potrzebne materiały do pracy, a często nawet „półprodukty”, czyli po części wykonane plakaty, aby efekt końcowy uzyskać na tej samej katechezie.

- ♦ KOLAŻ – Można wykorzystać samą istotę tworzenia kolażu, czyli zrobienia plakatu przy użyciu różnych materiałów (zdjęć ze starych gazet, kolorowych wydzieranek, kawałków wełny itp.). Wykonany plakat jest przydatny do podkreślenia najważniejszej myśli z przeprowadzonej katechezy.
- ♦ PUZZLE PLAKATOWE – Bardzo atrakcyjna dla dzieci forma pracy. Po pierwsze dlatego, że układanie puzzli jest ulubionym zajęciem przedszkolaków, po drugie dlatego, że daje możliwość odczytania napisanego na nich zdania tym dzieciom, które nie radzą jeszcze sobie dobrze z czytaniem słów (wykonany rysunek stanowi podpowiedź). Trzeba pamiętać, aby słowa użyte w puzzlach były proste i zrozumiałe dla dzieci oraz by nie sprawiały zbyt dużego kłopotu w ich zilustrowaniu. Zdarza się, że katechezę przeprowadza się w grupach przedszkolnych liczących kilka osób, można wtedy przydzielić każdemu dziecku jedną część plakatu. Częściej jednak grupy są dosyć liczne i wtedy konieczne jest utworzenie kilku mniejszych grup, z których każda będzie pracować nad jednym fragmentem puzzli.
- ♦ REBUSY – Rebusy są często stosowane w pracy dydaktycznej z 6-latkami. Zadaniem dzieci nie jest jednak tworzenie zagadki, lecz odczytywanie ukrytej w rebusie treści. Na katechezie przedszkolnej można zastosować rebus,

ale po to, by odszyfrować ukryte w nim hasło. Jest to ciekawy sposób na wprowadzenie dzieci w temat zajęć. Propozycji rebusów należy szukać w katolickich czasopismach dziecięcych lub tworzyć je według własnych pomysłów.

METODY DRAMOWE

Z propozycji różnych metod dramowych trzeba wyłączyć te, które wymagają pisania, a więc: LIST, TELEGRAM i ARTYKUŁ PRASOWY. Natomiast metody, które zakładają wyrażenie przeżyć i postawy wybranej osoby, a więc: RZEŻBA, SCENKA IMPROWIZOWANA, PODRÓŻ W WYOBRAŹNI, WYWIAD, TEATR CIENI ORAZ KOLOROWA ILUSTRACJA PANTOMIMICZNA, mogą znaleźć swoje zastosowanie w katechezie przedszkolaków. Pomagają dzieciom przeżyć określone uczucie, stan, a przy tym dobrze wykorzystują naturalną aktywność dzieci i ich spontaniczność.

- ♦ RZEŻBA – Metodę można przeprowadzić w formie zabawy „Zgadnij, co pokazuję?”. Prowadzący wybiera kilkoro dzieci i na boku instruuje każde z nich, jakie uczucie ma pokazać swoim ciałem. Dzieci mogą też same wymyślić uczucia. Podczas prezentacji pozostałe dzieci starają się odczytać kolejne rzeźby.
- ♦ SCENKA IMPROWIZOWANA – Od dzieci 6-letnich nie można wymagać układania scenek przedstawiających to, co jeszcze nie nastąpiło (umiejętność przewidywania wydarzeń w przyszłości jest zadaniem trudnym). Można jednak wykorzystać przeprowadzenie scenki improwizowanej do przedstawienia uczuć (bohater coś przeżył i coś w tej chwili czuje).
- ♦ PODRÓŻ W WYOBRAŹNI – Dzieci marzą o różnych rzeczach. Kiedy poprosi się je o zamknięcie oczu i wyobrażenie sobie dowolnej rzeczy, chętnie wykonują polecenie.
- ♦ TEATR CIENI – Metodę można wykorzystać w sali, gdzie mamy możliwość jej szybkiego zaciemnienia. Katecheta musi wcześniej przygotować wszystkie potrzebne rekwizyty. Po utworzeniu małych grup prowadzący podaje informacje, co każda z nich ma przedstawić, rozdaje pomoce i ewentualnie podpowiada sposób odtwarzania danego fragmentu wydarzenia. W trakcie prezentacji katecheta jest odpowiedzialny za jej sprawny przebieg.
- ♦ ILUSTRACJA PANTOMIMICZNA – W katechezie przedszkolnej, ze względu na małą ilość czasu, można zrezygnować z jednego z elementów metody – samodzielnej charakterystyki uczestników, dając w zamian proste emblematy, np. opaski z obrazkiem na głowę, papierowe medale itp., które oznaczają będą osoby, przedmioty, zjawiska występujące w pantomimie. Dzieci siedzą w dużym kręgu i wsłuchują się w tekst biblijny, kiedy „usłyszą swoją rolę”, wstają i pantomimicznie ją przedstawiają.

TAŃCE INTEGRACYJNE

Ta forma zajęć jest przez dzieci szczególnie lubiana i sprawia im dużo radości. Przedszkolaki żywo reagują na muzykę, lubią też powracać do czynności, piosenek i zabaw, które już dobrze znają. Wprowadzenie tańca do katechezy może być ożywieniem jej treści, służyć do podsumowania tematu, pomóc w wyrażeniu przeżyć dzieci lub bohaterów przekazywanych treści. Tańce wybiera się w zależności od tematu i charakteru katechezy. Ich proste kroki mogą inspirować – w zależności

od potrzeb – do różnej ich interpretacji. W katechezie dzieci przedszkolnych należy wybierać tańce z prostymi do nauczenia krokami, trudniejsze zaś modyfikować i dostosowywać do dziecięcych możliwości ruchowych.

Warto na koniec zauważyć, że metody aktywizujące mogą przybrać formę zabawową, tak bardzo dominującą w życiu przedszkolaka. Nie wprowadza się ich jedynie po to, by zabawić dzieci, ale by w toku zabawy łatwiej przyswoiły sobie przekazywane treści, lepiej je zrozumiały i głębiej przeżyły.

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

1. BÓG PRAGNIE, ABYM BYŁ SZCZĘŚLIWY

CEL

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że Bóg pragnie jego szczęścia.

WPROWADZENIE

Katecheta wyklada po kolei przed dziećmi narysowane na kartkach minki. Dzieci odgadują, co każda minka oznacza, mogą też je naśladować. Katecheta zostawia tylko minkę uśmiechniętą. Podając dzieciom „jeżyka” lub inny przedmiot, prosi o dokończenie zdania: „Uśmiecham się, gdy...”. Katecheta powinien krótko podsumować wypowiedzi dzieci: Uśmiech jest jednym ze znaków, który mówi innym: „Jestem szczęśliwy”.

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Kiedy czuliście się szczęśliwi?
- ♦ *Metoda:* SŁONECZKO.
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci rysują siebie z rodzicami, podczas radosnej zabawy, na wakacjach u babci...

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Kto pragnie naszego szczęścia?
- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◇ Katecheta pośród wszystkich rysunków kładzie chmurkę ze słowem Bóg.
 - ◇ Bóg pragnie, abyśmy byli szczęśliwi i obdarza nas szczęściem.

2. BÓG CZYNI CZŁOWIEKA SZCZĘŚLIWYM

CEL

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że Bóg czyni człowieka szczęśliwym.

WPROWADZENIE

Rozmowa na temat szczęścia (co daje człowiekowi szczęście?).

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Kiedy człowiek jest naprawdę szczęśliwy?
- ♦ *Metoda:* PODRÓŻ W WYOBRAŹNI.
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci wyobrażają sobie historię umieszczenia człowieka w raju.

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Gdzie zamieszkali pierwsi rodzice? Jak się czuli w raju? Dlaczego byli szczęśliwi?
- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◊ Tam, gdzie jest dobroć i miłość, tam jest też szczęście, którego źródłem jest Bóg.
 - ◊ Prawdziwe szczęście spotka nas w raju.
 - ◊ Tu na ziemi jest początek raju – szczęścia, bo ludzie, którzy mają dobre i wrażliwe serca, są podobni do Pana Boga.
 - ◊ Raj jest tam, gdzie króluje miłość.

3. BÓG OPIEKUJE SIĘ NAMI PRZEZ ANIOŁY**CEL**

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że Bóg się nami opiekuje.

WPROWADZENIE

Katecheta rozmawia z dziećmi na temat samotności (jak czuje się człowiek samotny?).

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Kto opiekuje się człowiekiem?
- ♦ *Metoda:* REBUSY.
Metoda uproszczona – dzieci nie tworzą same rebusów, ale odczytują rebusy przygotowane przez katechetę.
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci w grupach rozwiązują rebus, którego rozwiązaniem jest hasło „Anioł Stróż”. Jako potwierdzenie katecheta odczytuje tekst biblijny – Wj 23,20–21.

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Kogo Pan Bóg posłał z nieba na ziemię? Jakie zadanie dał aniołowi do spełnienia? Jak modlimy się do Anioła Stróża?

- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◇ Anioł jest stworzeniem Bożym, duchem przeznaczonym na pomoc człowiekowi.
 - ◇ Anioły, chociaż są niewidzialne – tak jak wiatr (włączamy suszarkę), działają – podobnie jak fale radiowe (włączamy radio), których nie widać, ale dzięki którym przez radio słuchamy muzyki.
 - ◇ Każdy człowiek ma swojego Anioła Stróża, który zapewnia mu opiekę i prowadzi go do nieba.

4. BÓG DAJE NAM ŚWIAT

CEL

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że Bóg daje nam świat.

WPROWADZENIE

Katecheta pokazuje dzieciom pięknie zapakowane pudełko-prezent. Rozmawia z dziećmi na temat obdarowania (kiedy ostatnio otrzymały prezent, jak się wtedy czuły?).

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Jaki prezent otrzymał każdy człowiek od Boga?
- ♦ *Metoda:* PUZZLE CIĘTE.
Katecheta czyta, opowiada lub odtwarza z kasy audio opis stworzenia świata. Następnie rozpakowuje pudełko-prezent – puzzle składające się z 5 obrazów, np.: zachód słońca, góry i niebo, kwiaty, ptaki i ryby, zwierzęta.
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci w grupach układają puzzle.

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Jaki prezent otrzymaliśmy od Boga? Co Pan Bóg stworzył?
- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◇ Świat-ziemia to wielkie mieszkanie, które Bóg uczynił dla ludzi.
 - ◇ Świat to prezent Pana Boga dla ludzi.
 - ◇ Ludzie otrzymali ten prezent, bo Bóg bardzo nas kocha.

5. ŚWIAT MÓWI O DOBROCI BOGA

CEL

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że świat mówi o dobroci Boga.

WPROWADZENIE

Podziwiamy piękny świat.

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Co ci się najbardziej podoba z tego, co stworzył Bóg?
- ♦ *Metoda:* SŁONECZKO.
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci malują swoje pomysły na białych serduszkach, które następnie układają w formie słoneczka.

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Jakie są obrazki przez was namalowane? Co przedstawiają? O kim mówią te kolorowe ilustracje?
- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◇ Nasz Bóg jest dobry. Kocha mnie.
 - ◇ Nie mogę zobaczyć Boga, ale mogę oglądać i podziwiać Jego dzieła: zielone lasy, wielkie morza, wysokie góry, wspaniałe zachody słońca.

6. WAKACJE SĄ DAREM BOGA**CEL**

Dziecko zrozumie, zapamięta i zaakceptuje myśl, że wakacje są darem Boga.

WPROWADZENIE

Rozmowa katechety z dziećmi na temat wakacji.

AKTYWIZACJA

- ♦ *Pytanie:* Co pięknego jest w wakacjach?
- ♦ *Metoda:* PODRÓŻ W WYOBRAŹNI, LIST.
Przez chwilę, podczas „podróży” w wyobraźni, dzieci przypominają sobie miłe przeżycie z wakacji, następnie piszą list do Pana Boga z podziękowaniem za nie (może to być rysunek).
- ♦ *Oczekiwany poziom odpowiedzi:* Dzieci wyrażą wdzięczność Bogu za konkretne rzeczy związane z wakacjami.

PUENTA

- ♦ *Pytania do refleksji:* Kto jest zawsze blisko nas, gdy przeżywamy miłe chwile? Czym darem jest każda miła chwila w naszym życiu?
- ♦ *Myśli do podsumowania:*
 - ◇ W czasie naszych wakacji – pobytu w domu, wędrówek i podróży – zawsze jest z nami Pan Bóg.
 - ◇ Bóg przez swoją obecność pragnie nam mówić, że nas kocha.
 - ◇ Piosenka: *Szedłem kiedyś ścieżyną przez las.*

TEMATYCZNY INDEKS METOD

DYDAKTYCZNE METODY AKTYWIZUJĄCE

METODY DYSKUSYJNE

2 – 4 – 8	30
5 z 25 (priorytety)	32
Dylemat moralny	33
Kolorowe kapelusze	36
Metaplan	38
Mówiące kartki	39
Pasjans hierarchiczny	40
Puste krzesło	42
Słoneczko	44
Układanka JIGSAW	46
Wędrujące kartki	46

METODY TWÓRCZEGO MYŚLENIA

Alfabet	49
Alternatywne tytuły	51
Antytemat	52
Burza mózgów	53
Burza pytań	54
Diagram diamentowy	56
Gazetka informacji	57
Giełda definicji	59
Kapsuła czasu	60
Komiks chronologiczny	61
List gończy – tekstowy	62
Łańcuch skojarzeń	62
Mapa myśli	63
Niedokończone historie	65
Niedokończone zdania	66
Okienko informacyjne	67
Opowiadanie na podstawie kluczowych słów	69
Papier lakmusowy	70
Parafraza	71
Piramida priorytetów	72
PMI – plus-minus-interesujące	73
Podział tekstu	75
Półów wartościowych słów	76
Powiązania	77
Puzzle cięte	78
Puzzle logiczne	79
Puzzle do wpisywania	80
Recepta	81
Sieć relacji	82
Skojarzenia	83

Skojarzenia „w bok” – słowa przypadkowe	84
Słowa-klucze	85
Synektyka	86
Szczepionka	89
Tocząca się opowieść	90
Twórcze połączenia	92
Wideoklip	94
Wiersz połówkowy	95
Wybór tekstu	96
Zabawy ze słowami	98
Zmiana metafory	99

METODY DRAMOWE

Artykuł prasowy	103
Ilustracja pantomimiczna	103
Kartka z pamiętnika	105
Konferencja prasowa	105
Licytacja	107
List	108
Nauczyciel w roli	109
Podróż w wyobraźni	110
Rzeźba	111
Scenka dramowa	112
Scenka dramowa ze stopklatką	114
Scenka dramowa ze stopklatką i pięcioma poziomami świadomości	115
SMS	116
Teatr cieni	117
Telegram	118
Tworzenie postaci	119
W płaszczu eksperta	120
Wywiad	122
Zamiana na pierwszą osobę	122

METODY PLASTYCZNE

Impresja plastyczna na folii	124
Kolaż	125
Komiks	126
Medytacja dotykowa	127
Medytacja obrazu	129
Plakat	131
Puzzle plakatowe	132
Rebusy	133
Różne znaki i symbole	134

METODY PRACY Z FORMULARZEM

Formularz z elementami plastycznymi	137
Formularz z miejscami do uzupełniania	139
Formularz z możliwością wyboru	140
Formularz z pytaniem i tekstem pomocniczym	141
Formularz ze schematem graficznym	141
Diagram wektorowy	141
Gwiazda	142
Labirynt podejmowania decyzji	143
Rybi szkielet	144
Trójkąt	144
Formularz ze skalą	145
Formularz wirtualny	146

METODY PRACY Z KARTAMI DIALOGOWYMI

Karty dialogowe OH 149

METODA PROJEKTU

Metoda projektu 152

Portfolio 157

METODY UTRWALANIA WIADOMOŚCI

Gra planszowa 159

Gra w okręty 161

Karty dwustronne 162

Narada ponumerowanych głów 163

Powtórka na podstawie słów-kluczy 164

Powtórka z „kołem ratunkowym” 165

Quiz 166

POMOCNICZE METODY AKTYWIZUJĄCE

METODY INTEGRACYJNE

METODY UŁATWIAJĄCE WZAJEMNE POZNANIE

Imię do imienia 171

Imię i gest 172

Imię i nastrój 173

Imię z przymiotnikiem 173

Ja w tańcu 174

Krzyżówka z imieniem 175

Moje imię – program 176

Nazywam się... jestem... lubię... mam... 177

Pocztówka z imieniem 178

Wizytówka rebus 179

Wizytówka serdeczna 180

Wizytówka zagadka 181

Zielona altana 182

Zwiedzający Karol 182

TANCE INTEGRACYJNE

Od lo ahawti dai 185

Tęcza 186

ZABAWY INTEGRACYJNE

Atomy i molekuly 187

Biała czekolada 188

Bryczka 189

Cebula 190

Cegielki 192

Czerwony Kapturek 192

Cztery kąty 194

Dajemy tytuły obrazom 194

Kategorie 195

Klaskanie 196

List gończy – rysunkowy 197

Neologizmy 198

Rejs 199

Rozeta 199

Trzęsienie ziemi 200

Uroczyste przyjęcie 201

Węzeł gordyjski 202

Wspólny obraz 204

Wstań – usiądź 204

Zwierzaki 205

ZABAWY MUZYCZNO-RUCHOWE

- Krzywe zwierciadło 207
- Muzyczna widokówka 208
- Podaj krok 209
- Polecenia przy muzyce 209

ZABAWY Z CHUSTĄ

- Przebieganie pod chustą 210
- Rybak i rybka 211
- Sałatka owocowa 212

ZABAWY Z GAZETAMI

- Buty 213
- Figury 213
- Goniec 214
- Kule śniegowe 215
- Nimfy i wojownicy 215
- Patyczki 216
- Rzuty do celu 217
- Taniec z gazetą 218
- Zabawy dźwiękonaśladowcze 218

METODY TWORZENIA MAŁYCH GRUP

- Atomy do kryjówek 222
- Atomy – molekuly 223
- Ciągnąć nić 223
- Czmychnąć do kąta 224
- Gra szufladkowa 224
- Obrazki słowne 225
- Pary słów 225
- Przypadkowe kolory 226
- Rodzina Kowalskich 226
- Różne poglądy 227
- Te same cechy 228
- Te same zwierzęta 228
- Układanie puzzli 229
- Wnętrze dłoni 229
- Zginanie kciuka 230

METODY INFORMACJI ZWROTNEJ

- Gadająca ściana 233
- Kciuk 234
- Kuferek 234
- Pakowanie walizki 235
- Poczta 236
- Rundka z niedokończonym zdaniem 237
- Termometr uczuć 238
- Wąż 238
- Wędrujące plakaty 239

ALFABETYCZNY INDEKS METOD

- 2 - 4 - 8 30
5 z 25 (priorytety) 32
- A**
Alfabet 49
Alternatywne tytuły 51
Antytemat 52
Artykuł prasowy 103
Atomy - molekuly 223
Atomy do kryjówek 222
Atomy i molekuly 187
- B**
Biała czekolada 188
Bryczka 189
Burza mózgów 53
Burza pytań 54
Buty 213
- C**
Cebula 190
Cegielki 192
Ciągnąć nić 223
Czerwony Kapturek 192
Czmychnąć do kąta 224
Cztery kąty 194
- D**
Dajemy tytuły obrazom 194
Diagram diamentowy 56
Diagram wektorowy 141
Dylemat moralny 33
- F**
Figury 213
Formularz wirtualny 146
Formularz z elementami plastycznymi 137
Formularz z miejscami do uzupełniania 139
Formularz z możliwością wyboru 140
Formularz z pytaniem i tekstem pomocniczym 141
Formularz ze schematem graficznym 141
Formularz ze skalą 145
- G**
Gadająca ściana 293
Gazetka informacji 57
Giełda definicji 59
Goniec 214
Gra planszowa 159
Gra szufladkowa 224
Gra w okręty 161
Gwiazda 142

- Ilustracja pantomiczna 103
 Imię do imienia 171
 Imię i gest 172
 Imię i nastrój 173
 Imię z przymiotnikiem 173
 Impresja plastyczna na folii 124
- Ja w tańcu** 174
- Kapsuła czasu** 60
 Kartka z pamiętnika 105
 Karty dialogowe OH 149
 Karty dwustronne 162
 Kategorie 195
 Kciuk 234
 Klaskanie 196
 Kolaż 125
 Kolorowe kapelusze 36
 Komiks 126
 Komiks chronologiczny 61
 Konferencja prasowa 105
 Krzywe zwierciadło 207
 Krzyżówka z imieniem 175
 Kuferek 234
 Kule śniegowe 215
- Labirynt podejmowania decyzji** 143
 Licytacja 107
 List 108
 List gończy – rysunkowy 197
 List gończy – tekstowy 62
- Łańcuch skojarzeń** 62
- Mapa myśli** 63
 Medytacja dotykowa 127
 Medytacja obrazu 129
 Metaplan 38
 Metoda projektu 152
 Moje imię – program 176
 Mówiące kartki 39
 Muzyczna widokówka 208
- Narada ponumerowanych głów** 163
 Nauczyciel w roli 109
 Nazywam się... jestem... lubię... mam... 177
 Neologizmy 198
 Niedokończone historie 65
 Niedokończone zdania 66
 Nimfy i wojownicy 215
- Obrazki słowne** 225
 Od lo ahawti dai 185
 Okienko informacyjne 67
 Opowiadanie na podstawie kluczowych słów 69
- Pakowanie walizki** 235
 Papier lakmusowy 70
 Parafraza 71
 Pary słów 225

- Pasjans hierarchiczny 40
 Patyczki 216
 Piramida priorytetów 72
 Plakat 131
 PMI – plus-minus-interesujące 73
 Poczta 236
 Pocztówka z imieniem 178
 Podaj krok 209
 Podróż w wyobraźni 110
 Podział tekstu 75
 Polecenia przy muzyce 209
 Połów wartościowych słów 76
 Portfolio 157
 Powiązania 77
 Powtórka na podstawie słów-kluczy 164
 Powtórka z „kołem ratunkowym” 165
 Przebieganie pod chustą 210
 Przypadkowe kolory 226
 Puste krzesło 42
 Puzzle cięte 78
 Puzzle do wpisywania 79
 Puzzle logiczne 80
 Puzzle plakatowe 132

Quiz 166

Rebusy 133
 Recepta 81
 Rejs 199
 Rodzina Kowalskich 226
 Rozeta 199
 Różne poglądy 227
 Różne znaki i symbole 134
 Rundka z niedokończonym zdaniem 237
 Rybak i rybka 211
 Rybi szkielet 144
 Rzeźba 111
 Rzuty do celu 217

 Sałatka owocowa 212
 Scenka dramowa 112
 Scenka dramowa ze stopklatką 114
 Scenka dramowa ze stopklatką i pięcioma poziomami świadomości 115
 Sieć relacji 82
 Skojarzenia 83
 Skojarzenia „w bok” – słowa przypadkowe 84
 Słoneczko 44
 Słowa-klucze 85
 SMS 116
 Synektyka 86
 Szczepionka 89

Taniec z gazetą 218
 Te same cechy 228
 Te same zwierzęta 228
 Teatr cieni 117
 Telegram 118
 Termometr uczuć 238
 Tęcza 186
 Tocząca się opowieść 90

Trójkąt	144
Trzęsienie ziemi	200
Tworzenie postaci	119
Twórcze połączenia	92
Układanie puzzli	229
Układanka JIGSAW	46
Uroczyste przyjęcie	201
Wąż	238
Wędrujące kartki	46
Wędrujące plakaty	239
Węzeł gordyjski	202
Wideoklip	94
Wiersz połówkowy	95
Wizytówka rebus	179
Wizytówka serdeczna	180
Wizytówka zagadka	181
Wnętrze dłoni	229
Wspólny obraz	204
Wstań – usiądź	204
Wybór tekstu	96
Wywiad	122
W płaszczu eksperta	120
Zabawy dźwiękonaśladowcze	218
Zabawy ze słowami	98
Zamiana na pierwszą osobę	122
Zginanie kciuka	230
Zielona altana	182
Zmiana metafory	99
Zwiedzający Karol	182
Zwierzaki	205

TEMATYCZNY INDEKS POMYSŁÓW NA SCENARIUSZE

KLASA 0

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

1. Bóg pragnie, abym był szczęśliwy	Słoneczko	249
2. Bóg czyni człowieka szczęśliwym	Podróż w wyobraźni	250
3. Bóg opiekuje się nami przez anioły	Rebus	250
4. Bóg daje nam świat	Puzzle cięte	251
5. Świat mówi o dobroci Boga	Słoneczko	251
6. Wakacje są darem Boga	Podróż w wyobraźni, List	252
7. Pan Jezus może nas uzdrowić	Teatr cieni	253
8. Jezus bardzo nas kocha	Puzzle plakatowe	253

WYCHOWANIE LITURGICZNE

9. Chrzest jest moim uzdrowieniem	Ilustracja pantomimiczna	254
10. Msza Święta spotkaniem z Jezusem	Plakat	255
11. Jezus przebacza mi moje grzechy	Niedokończone zdania	255

FORMACJA MORALNA

12. Jezus pragnie, by wszyscy ludzie się kochali	Scenka improwizowana	256
13. Człowiek kochający Boga jest posłuszny	Kolaż	257

KLASY I-III

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

14. Bóg pragnie powiedzieć każdemu „kocham cię”	Kolaż, Wybór tekstu	259
15. Bóg będzie nas ratował w trudnej sytuacji	Słoneczko	260
16. Jezus jest dobrym pasterzem, który mnie szuka	Podróż w wyobraźni, Komiks	261
17. Jezus jest królem	Mapa myśli	262

WYCHOWANIE LITURGICZNE

18. Msza Święta jest pamiątką śmierci i zmartwychwstania Pana Jezusa	Telegram, Nauczyciel w roli	263

FORMACJA MORALNA

19. Niedziela jest dniem dla Boga	Piramida priorytetów	264
20. Przebaczenie to danie nowej szansy drugiej osobie	Burza mózgów	265

NAUCZANIE MODLITWY

21. Bóg jest naszym najlepszym Ojcem	Puzzle logiczne	265
22. Modlitwa to zwrócenie się do Boga	Okienko informacyjne	266
23. Mogę wołać do Boga słowami psalmów	Wybór tekstu	267

WYCHOWANIE DO ŻYCIA WSPÓLNOTOWEGO

24. Święci to ludzie radośni	Plakat	269

25. Św. Urszula może stać się naszym przyjacielem
26. Biskupi i kapłani prowadzą nas do Jezusa

Artykuł prasowy,
Puzzle plakatowe 268
Kolaż 269

KLASY IV-VI

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

27. Bóg jest doskonały
28. Zerwanie więzi z Bogiem jest przyczyną nieszczęścia człowieka
29. Ludzie przestali ufać Bogu
30. Grzesząc, człowiek niszczy siebie samego
31. Bóg postanowił ludzi uratować
32. Ręce Boga są pełne miłości i ciepła
33. Bóg czeka z miłością na każdego z nas
34. Bóg kocha wszystkich ludzi
35. Jezus kocha nas „całym sercem”
36. Spotkanie z Jezusem daje nowe życie
37. Jezus obdarza nas życiem wiecznym
38. Misją Jezusa jest ratowanie ludzi
39. Dla Jezusa każdy z nas ma wielką wartość
40. Jezus cierpiał, aby nas uratować
41. Jezus cierpiał na krzyżu, aby nas uwolnić od naszych grzechów
42. Jezus podczas cierpienia ufał Bogu i czekał na Jego pomoc
43. Jezus umarł na krzyżu, ale powstał z martwych i żyje
44. Więź z Jezusem to najważniejsza sprawa w życiu
45. Chrystus jest obecny w naszym życiu
46. Mamy obiecane owoce Ducha Świętego
47. Wiara to zdanie się całkowicie na Boga

5 z 25 271
Nauczyciel w roli 272
Puzzle plakatowe 272
Podróż w wyobraźni 273
Powiązania 274
Formularz 275
Komiks 275
Różne znaki i symbole 276
Plakat 277
Ilustracja pantomimiczna 277
Puzzle logiczne 278
Telegram 279
Medytacja dotykowa 280
Rzeźba 280
2 - 4 - 8 281
Teatr cieni 282
Komiks 282
Karty dialogowe OH 283
Gazetka informacji 284
Plakat 284
Giełda definicji 285

WYCHOWANIE LITURGICZNE

48. Bóg chce nam ofiarować swoje dary
49. Eucharystia jest źródłem życia
50. Eucharystia to pokarm, który daje siłę do życia
51. Eucharystia jest największym skarbem
52. Chrzest to pieczęć przynależności do Chrystusa
53. Konfesjonał jest miejscem uleczenia, a nie sądu i kary
54. Istotą dobrej spowiedzi jest wiara w Boże miłosierdzie
55. W Adwencie oczekujemy na przyjście Zbawiciela do naszych serc
56. Wielki Post to czas łaski i przemiany

Papier lakmusowy 286
Tocząca się opowieść 286
Antytemat 287
Burza mózgów 288
Różne znaki i symbole 288
Plakat 289
Metaplan 290
Metaplan 291
Formularz – Recepta 291

FORMACJA MORALNA

57. Pójście za Jezusem wymaga odważnej decyzji
58. Chrześcijanin to człowiek miłości
59. Jesteśmy wezwani do dobroci i pomocy innym
60. Trzeba dobrze przemyśleć swoje postępowanie
61. Każdy może naśladować św. Mikołaja
62. Trzeba mądrze korzystać z Internetu
63. Błogosławieni są ci, którzy wprowadzają pokój
64. Trzeba być dobrym jak chleb
65. Bóg dawcą pokoju i miłości
66. Mogę się wiele nauczyć od babci
67. Trzeba szanować ludzi starszych

Ilustracja pantomimiczna,
List 292
Alfabet 293
Metaplan 294
Niedokończone zdania 295
Skojarzenia „w bok” – słowa przypadkowe 296
PMI – plus-minus-
-interesujące 296
Diagram diamentowy 297
Plakat 298
Twórcze połączenia 298
Formularz – Gwiazda 299
Niedokończone zdania 300

68. Bóg uczy nas szacunku do ludzi starszych Antytemat 300
 69. Trzeba walczyć z zagrożeniami współczesnego świata Kapsuła czasu 301

NAUCZANIE MODLITWY

70. Bóg oczekuje od nas odpowiedzi na swoje słowo List 302
 71. Różaniec to nasze „koło ratunkowe” 2 – 4 – 8 303
 72. Boga można chwalić i śpiewem, i tańcem Wideoklip 303
 73. Miłość i służba są owocem ciszy, modlitwy i wiary Mapa myśli 304

WYCHOWANIE DO ŻYCIA WSPÓLNOTOWEGO

74. Kościół to wspólnota ludzi związanych z Jezusem Słowa-kłucze 305
 75. Abraham jest dla nas wzorem wiary w Boże obietnice Metaplan 305
 76. Maryja jest dla nas wzorem wiary w Boże obietnice Burza pytań, List 306
 77. Święci są dla nas wzorem otwarcia się na Boga Okienko informacyjne 307
 78. Święty to człowiek, który z całego serca kocha Boga Formularz – Gwiazda 308
 79. Warto otwierać drzwi Chrystusowi Podróż w wyobraźni 309
 80. Europa powinna być budowana na fundamencie chrześcijaństwa PMI – plus-minus-interestujące 309

GIMNAZJUM

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

81. Świat stworzony przez Boga jest dobry Papier lakmusowy 311
 82. Przyroda jest widzialnym znakiem mądrości i wielkości Boga Puzzle plakatowe 312
 83. Szatan jest „akwizytorem” zła na świecie List gończy – tekstowy 312
 84. Jezus umarł z miłości do każdego z nas Termometr uczuć 313
 85. Jezus umarł na krzyżu z powodu moich grzechów Skojarzenia 314
 86. Zmartwychwstanie Chrystusa jest pociechą w każdym naszym utrapieniu Telegram 315
 87. Zmartwychwstanie Jezusa jest dla nas źródłem nowego życia Okienko informacyjne 316
 88. Duch Święty stwarza w nas nowego człowieka Scenka improwizowana 316
 89. Owoce Ducha Świętego są darmowym darem dla każdego z nas Licytacja 317
 90. Kto zna *Pismo Święte*, zna serce Boga Słoneczko 318
 91. *Pismo Święte* jest księgą, która daje życie Alternatywne tytuły 318
 92. Być dzieckiem Boga to przyjąć Jego obdarowanie Karty dialogowe OH 319

WYCHOWANIE LITURGICZNE

93. Msza Święta to czas spotkania ze zmartwychwstałym Jezusem Sieć relacji 320
 94. Eucharystia to spotkanie z żywym Bogiem Mapa myśli 321
 95. W sakramencie pojednania Bóg daje nam nową szansę 2 – 4 – 8, Plakat 321
 96. Owocność sakramentu pojednania zależy od naszej postawy 2 – 4 – 8, Plakat 322
 97. Bóg ma władzę odpuszczania moich grzechów Parafraza 323
 98. Bierzmowani są wezwani do budowania wspólnoty Kościoła Puzzle plakatowe 323
 99. Adwent to czas mojego czekania na przyjście Jezusa Słowa-kłucze 324
 100. Boże Narodzenie to czas otwierania serca na Boga Kolaż 325
 101. W centrum świąt Bożego Narodzenia jest osoba Jezusa Chrystusa Diagram diamentowy 326
 102. Wielki Post to czas nawrócenia Burza mózgów, Rebus 326
 103. Wielki Post to czas przygotowania się do świąt Zmartwychwstania Jezusa Sieć relacji 327

FORMACJA MORALNA

104. Miłość i odwaga Jezusa są wzorem dla nas Piramida priorytetów 328

105. Każdy z nas jest wezwany do naśladowania Jezusa	Parafraza 328
106. Jezus wzywa nas do wzajemnego przebaczenia	Parafraza, Szczepionka 329
107. Przebaczenie jest potwierdzeniem miłości do Chrystusa i ludzi	Mapa myśli 330
108. Dobrze jest modlić się za nieprzyjaciół	Burza mózgów, 2 – 4 – 8 331
109. Dekalog jest dla nas drogowskazem życia	Parafraza 332
110. Od nas zależy, czy w świecie będzie więcej dobra, czy zła	Kolaż 333
111. Warto wybrać życie i szczęście	Formularz – Trójkąt, Formularz – Recepta 334
112. Warto być sprawiedliwym	5 z 25 335
113. Żeby mówić prawdę, trzeba być odważnym	Szczepionka 335
114. Słowo Boże jest ważniejsze niż panujące obyczaje	Szczepionka 336
115. Między rodzeństwem powinna być dobroć i miłość	Metaplan 337
116. Tolerancja to odrzucenie błędu, ale szanowanie człowieka	Słoneczko, Formularz 337
117. Każda pokusa jest oparta na kłamstwie	Burza pytań 338
118. Łamanie Bożych przykazań prowadzi do krzywdy i nieszczęścia	Burza mózgów 339
NAUCZANIE MODLITWY	
119. Modlitwa jest moją rozmową z Bogiem	Puste krzesło 340
120. Modlitwa jest rozmową z Bogiem	Scenka improwizowana 341
121. Modlitwa to czas stanięcia w obecności kochającego Boga	Formularz 341
122. Modlitwa to dar Boga i wysiłek człowieka	Puste krzesło 342
123. Warunkiem dobrej modlitwy jest wierność i otwartość na Boga	Piramida priorytetów 343
124. Bóg jest najważniejszy	Diagram diamentowy 344
125. Modlitwa „Zdrowaś Mario” pokazuje nam Boga, który jest hojny	Parafraza 344
126. Różaniec ma ogromną moc i siłę	Słoneczko 345
127. W tajemnicach radosnych odkrywamy, że Bóg prowadzi ludzi i działa dla nich cuda	Okienko informacyjne 346
WYCHOWANIE DO ŻYCIA WSPÓLNOTOWEGO	
128. Maryja jest dla nas wzorem wiary w obietnice Boga	Opowiadanie na podstawie kluczowych słów 346
129. Maryja jest dla nas wzorem otwartości na działanie Boga	Kartka z pamiętnika 347
130. Św. Józef jest dla nas przykładem zaufania Bogu	Burza pytań 348
WPROWADZENIE DO MISJI	
131. Jan Paweł II świadkiem Jezusa Chrystusa	Kolorowe kapelusze 349
132. Jan Paweł prowadził ludzi do Boga	Telegram 349
133. Trzeba dawać świadectwo wiary na co dzień	Kolaż 350
134. Naszym zadaniem jest bycie misjonarzem Jezusa	Burza mózgów 351
135. Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za misję	Wywiad 351

SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

136. Bóg to miłujący Ojciec	Słoneczko 353
137. Bóg jest dla mnie miłującym Ojcem	Scenka improwizowana, Słoneczko, Synektyka, Podróż w wyobraźni 354
138. Bóg chce nam ofiarować swoje dary	Alternatywne tytuły 356
139. Bóg szuka każdego człowieka	Burza pytań 357
140. Bóg jest miłosierny i przebacza nam nasze grzechy	Zmiana metafory 358

141. Bóg czyni nas świętymi	Puste krzesło	359
142. Jezus oddał życie za nas – swoich przyjaciół	Burza pytań	359
143. Razem z Chrystusem zostałem przybity do krzyża	Skojarzenia	360
144. Każdy jest wezwany do uczestnictwa w cierpieniu Chrystusa	Burza pytań	361
145. Śmierć to wejście w życie wieczne z Bogiem	W płaszczu eksperta	362
146. Wszyscy jesteśmy powołani do zmartwychwstania	Burza pytań	363
WYCHOWANIE LITURGICZNE		
147. Przez chrzest Bóg obdarował nas nowym życiem	Synektyka	364
148. Części Mszy Świętej to etapy naszego spotkania z Bogiem	Puzzle logiczne	364
149. Spowiedź sakramentalna daje nam pewność odpuszczenia grzechów	Puste krzesło	365
FORMACJA MORALNA		
150. Kochać to znaczy chcieć dobra drugiego	Słowa-kłucze	366
151. Tylko miłość może nadać sens ludzkiemu życiu	Burza mózgów, 5 z 25, Słoneczko, Podróż w wyobraźni	367
152. <i>Kazanie na górze</i> to droga prowadząca do szczęścia i radości	Rebus, Scenka improwizowana, List	369
153. Wszystko mi wolno, ale nie wszystko przynosi korzyść	Puste krzesło	371
154. Wolny jest ten, kto samodzielnie wybiera prawdziwe dobro	Puste krzesło	371
155. <i>Dekalog</i> jest drogą do wolności	Kolaż	372
156. Trzeba nieść pomoc bliźniemu	Artykuł prasowy	373
157. Trzeba miłować bliźniego swego jak siebie samego	Scenka improwizowana	374
158. Nie wolno krzywdzić innych ludzi	Telegram	375
159. Kiedy krzywdzę innych, jestem podobny do Kaina	List gończy – tekstowy	375
160. Pomocą w walce z pokusami jest słowo Boże	Szczepionka	376
161. Trzeba być silniejszym od pokus	Burza pytań	376
162. Człowiek pokorny jest silniejszy od chęci imponowania innym	Puste krzesło	377
163. Kto przebacza, jest silniejszy od nienawiści	Karty dialogowe OH	378
164. Jezus wzywa nas do miłowania naszych nieprzyjaciół	Słoneczko	379
165. Męstwo to panowanie nad lękiem i wytrwałość w trudnościach	Słoneczko	379
166. Roztropność to przewidywanie skutków swojego działania	Mapa myśli	380
167. Sprawiedliwość to życie zgodnie z zasadami	Burza mózgów	381
168. Umiarkowanie to znajdowanie złotego środka	Słowa-kłucze	382
169. Miłości musimy się uczyć	5 z 25, Słowa-kłucze	383
170. Prawdziwej miłości między kobietą i mężczyzną trzeba się uczyć	Burza mózgów, Piramida priorytetów	383
171. Miłość małżeńska wymaga wspólnego pokonywania trudności	Szczepionka	384
172. Współżycie seksualne powinno być wyrazem miłości na całe życie	Mapa myśli	385
173. Czystość to postawa bez „falszywych tonów”	Puste krzesło	386
174. O czystości trzeba walczyć	W płaszczu eksperta	387
175. W wychowaniu dzieci ważne są miłość i wymagania	Antytemat	388
176. Jesteśmy odpowiedzialni za swoje życie	Kolaż	389
177. Życie człowieka zaczyna się od poczęcia	Wywiad	389

NAUCZANIE MODLITWY

178. Modlitwa jest oddechem duszy Okienko informacyjne 390
 2 - 4 - 8 391
179. Różaniec to modlitwa oparta na *Biblii*
180. Pobożność opiera się na modlitwie, jałmużnie i praktyce postu Okienko informacyjne 391
181. W modlitwie, poście i jałmużnie najważniejsza jest relacja do Boga Parafraza 392

WYCHOWANIE DO ŻYCIA WSPÓLNOTOWEGO

182. Katecheza to szansa mojego rozwoju we wspólnocie Kościoła 2 - 4 - 8 393
183. Jesteśmy wezwani do jedności Okienko informacyjne 394
184. Sekty są zagrożeniem człowieka Układanka JIGSAW 394

DOROŚLI

WYCHOWANIE LITURGICZNE

185. Eucharystia jest spotkaniem ze zmartwychwstałym Jezusem Artykuł prasowy 397
186. Eucharystia jest źródłem życia Burza pytań 397
187. W sakramentach Bóg nas uświęca i buduje wspólnotę Kościoła Formularz 398

FORMACJA MORALNA

188. Trzeba mieć wyobraźnię miłosierdzia Metaplan 400
189. Praca ma służyć człowiekowi Metaplan 401

WYCHOWANIE DO ŻYCIA WSPÓLNOTOWEGO

190. Podstawą udanego małżeństwa jest sam Bóg Sieć relacji 402
191. Małżeństwo buduje się przez dialog Kolaż 403
192. Małżeństwo buduje się przez przebaczenie Antytemat 403
193. Św. Józef jest wzorem ojcostwa Formularz - Recepta 404

OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

ROZWIJANIE POZNANIA WIARY

194. Świat jest prezentem Boga dla nas Bryczka, Telegram 411
195. Bóg stworzył piękny świat Kolaż 413
196. Bóg jest miłosierny Puste krzesło, Statek, Termometr uczuć, Burza mózgów 413

WYCHOWANIE LITURGICZNE

197. Czterej ewangelieści przekazali nam dobrą nowinę o Panu Jezusie Sałatka owocowa 416
198. Święta Bożego Narodzenia mówią nam o miłości Boga do nas 5 z 25 417
199. Bóg nas kocha i dlatego stał się człowiekiem Komiks chronologiczny 418

FORMACJA MORALNA

200. Pan Bóg nie chce, żebyśmy czynili zło Plakat 418

NAUCZANIE MODLITWY

201. Możemy zaufać Bogu, bo On jest dla nas dobrym Ojcem Puzzle plakatowe 419

METODYCZNY INDEKS POMYSŁÓW NA SCENARIUSZE

Przyjęte oznaczenia grup osób katechizowanych: klasa O (O), klasy I-III (I-III), klasy IV-VI (IV-VI), gimnazjum (G), szkoły ponadgimnazjalne (PG), dorośli (D), osoby z upośledzeniem umysłowym (S).

2 - 4 - 8

- 41. Jezus cierpiał na krzyżu, aby nas uwolnić od naszych grzechów IV-VI 281
- 71. Różaniec to nasze „koło ratunkowe” IV-VI 303
- 95. W sakramencie pojednania Bóg daje nam nową szansę G 321
- 96. Owocność sakramentu pojednania zależy od naszej postawy G 322
- 108. Dobrze jest modlić się za nieprzyjaciół G 331
- 179. Różaniec to modlitwa oparta na *Biblii* PG 391
- 182. Katecheza to szansa mojego rozwoju we wspólnocie Kościoła PG 393

5 z 25

- 27. Bóg jest doskonały IV-VI 291
- 112. Warto być sprawiedliwym G 335
- 151. Tylko miłość może nadać sens ludzkiemu życiu PG 367
- 169. Miłości musimy się uczyć PG 383
- 198. Święta Bożego Narodzenia mówią nam o miłości Boga do nas S 417

Alfabet

- 58. Chrześcijanin to człowiek miłości IV-VI 293

Alternatywne tytuły

- 91. *Pismo Święte* jest księgą, która daje życie G 318
- 138. Bóg chce nam ofiarować swoje dary PG 356

Antytemat

- 50. Eucharystia to pokarm, który daje siłę do życia IV-VI 287
- 68. Bóg uczy nas szacunku do ludzi starszych IV-VI 300
- 175. W wychowaniu dzieci ważne są miłość i wymagania PG 388
- 192. Małżeństwo buduje się przez przebaczenie D 403

Artykuł prasowy

- 25. Św. Urszula może stać się naszym przyjacielem I-III 268
- 156. Trzeba nieść pomoc bliźniemu PG 373
- 185. Eucharystia jest spotkaniem ze zmartwychwstałym Jezusem D 403

Bryczka

- 194. Świat jest prezentem Boga dla nas S 411

Burza mózgów

- 20. Przebaczenie to danie nowej szansy drugiej osobie I-III 265
- 51. Eucharystia jest największym skarbem IV-VI 288
- 102. Wielki Post to czas nawrócenia G 326
- 108. Dobrze jest modlić się za nieprzyjaciół G 331
- 118. Łamanie Bożych przykazań prowadzi do krzywdy i nieszczęścia G 339
- 134. Naszym zadaniem jest bycie misjonarzem Jezusa G 351
- 151. Tylko miłość może nadać sens ludzkiemu życiu PG 367
- 167. Sprawiedliwość to życie zgodnie z zasadami PG 381
- 170. Prawdziwej miłości między kobietą i mężczyzną trzeba się uczyć PG 383
- 196. Bóg jest miłośniwy S 413

Burza pytań

76. Maryja jest dla nas wzorem wiary w Boże obietnice IV-VI 306
 117. Każda pokusa jest oparta na kłamstwie G 388
 130. Św. Józef jest dla nas przykładem zaufania Bogu G 348
 139. Bóg szuka każdego człowieka PG 357
 142. Jezus oddał życie za nas – swoich przyjaciół PG 359
 144. Każdy jest wezwany do uczestnictwa w cierpieniu Chrystusa PG 361
 146. Wszyscy jesteśmy powołani do zmartwychwstania PG 363
 161. Trzeba być silniejszym od pokus PG 376
 186. Eucharystia jest źródłem życia D 397

Diagram diamentowy

63. Błogosławieni są ci, którzy wprowadzają pokój IV-VI 297
 101. W centrum świąt Bożego Narodzenia jest osoba Jezusa Chrystusa G 326
 124. Bóg jest najważniejszy G 344

Formularz

32. Ręce Boga są pełne miłości i ciepła IV-VI 275
 116. Tolerancja to odrzucenie błędu, ale szanowanie człowieka G 337
 121. Modlitwa to czas, gdy stajemy w obecności kochającego Boga G 341
 187. W sakramentach Bóg nas uświęca i buduje wspólnotę Kościoła D 398

Formularz – Gwiazda

66. Mogę się wiele nauczyć od babci IV-VI 299
 78. Święty to człowiek, który z całego serca kocha Boga IV-VI 308

Formularz – Recepta

56. Wielki Post to czas łaski i przemiany IV-VI 291
 111. Warto wybrać życie i szczęście G 334
 193. Św. Józef jest wzorem ojcostwa D 404

Formularz – Trójkąt

111. Warto wybrać życie i szczęście G 334

Gazetka informacji

45. Chrystus jest obecny w naszym życiu IV-VI 284

Gielda definicji

47. Wiara to zdanie się całkowicie na Boga IV-VI 285

Ilustracja pantomimiczna

9. Chrztost jest moim uzdrowieniem O 254
 36. Spotkanie z Jezusem daje nowe życie IV-VI 277
 57. Pójście za Jezusem wymaga odważnej decyzji IV-VI 292

Kapsuła czasu

69. Trzeba walczyć z zagrożeniami współczesnego świata IV-VI 301

Kartka z pamiętnika

129. Maryja jest dla nas wzorem otwartości na działanie Boga G 347

Karty dialogowe OH

44. Więź z Jezusem to najważniejsza sprawa w życiu IV-VI 283
 92. Być dzieckiem Boga, to przyjąć Jego obdarowanie G 319
 163. Kto przebacza, jest silniejszy od nienawiści PG 378

Kolaż

13. Człowiek kochający Boga jest posłuszny O 257
 14. Bóg pragnie powiedzieć każdemu „kocham cię” I-III 259
 26. Biskupi i kapłani prowadzą nas do Jezusa I-III 269
 100. Boże Narodzenie to czas otwierania serca na Boga G 325
 110. Od nas zależy, czy w świecie będzie więcej dobra, czy zła G 333
 133. Trzeba dawać świadectwo wiary na co dzień G 350
 155. Dekalog jest drogą do wolności PG 372
 176. Jesteśmy odpowiedzialni za swoje życie PG 389
 191. Małżeństwo buduje się przez dialog D 403
 195. Bóg stworzył piękny świat S 413

Kolorowe kapelusze

131. Jan Paweł II świadkiem Jezusa Chrystusa G 349

Komiks

16. Jezus jest dobrym pasterzem, który mnie szuka I-III 261
 33. Bóg czeka z miłością na każdego z nas IV-VI 275
 43. Jezus umarł na krzyżu, ale powstał z martwych i żyje IV-VI 282

Komiks chronologiczny

199. Bóg nas kocha i dlatego stał się człowiekiem S 418

Licytacja

89. Owoce Ducha Świętego są darmowym darem dla każdego z nas G 317

List

6. Wakacje są darem Boga O 252

57. Pójście za Jezusem wymaga odważnej decyzji IV-VI 292

70. Bóg oczekuje od nas odpowiedzi na swoje słowo IV-VI 302

76. Maryja jest dla nas wzorem wiary w Boże obietnice IV-VI 306

152. *Kazanie na górze* to droga prowadząca do szczęścia i radości PG 369

List gończy – tekstowy

83. Szatan jest „akwizytorem” zła na świecie G 312

159. Kiedy krzywdzę innych, jestem podobny do Kaina PG 395

Mapa myśli

17. Jezus jest królem I-III 262

73. Miłość i służba są owocem ciszy, modlitwy i wiary IV-VI 304

94. Eucharystia to spotkanie z żywym Bogiem G 321

107. Przebaczenie jest potwierdzeniem miłości do Chrystusa i ludzi G 330

166. Roztropność to przewidywanie skutków swojego działania PG 380

172. Współżycie seksualne powinno być wyrazem miłości na całe życie PG 385

Medytacja dotykowa

39. Dla Jezusa każdy z nas ma wielką wartość IV-VI 280

Metaplan

54. Istotą dobrej spowiedzi jest wiara w Boże miłosierdzie IV-VI 290

55. W Adwencie oczekujemy na przyjście Zbawiciela do naszych serc IV-VI 291

59. Jesteśmy wezwani do dobroci i pomocy innym IV-VI 294

75. Abraham jest dla nas wzorem wiary w Boże obietnice IV-VI 305

115. Między rodzeństwem powinna być dobroć i miłość G 337

188. Trzeba mieć wyobraźnię miłosierdzia D 400

189. Praca ma służyć człowiekowi D 401

Nauczyciel w roli

18. Msza Święta jest pamiątką śmierci i zmartwychwstania Pana Jezusa I-III 263

28. Zerwanie więzi z Bogiem jest przyczyną nieszczęścia człowieka IV-VI 272

Niedokończone zdania

11. Jezus przebacza mi moje grzechy O 255

60. Trzeba dobrze przemyśleć swoje postępowanie IV-VI 295

67. Trzeba szanować ludzi starszych IV-VI 300

Okienko informacyjne

22. Modlitwa to zwrócenie się do Boga I-III 266

77. Święci są dla nas wzorem otwarcia się na Boga IV-VI 307

87. Zmartwychwstanie Jezusa jest dla nas źródłem nowego życia G 316

127. W tajemnicach radosnych odkrywamy, że Bóg prowadzi ludzi i działa dla nich cuda G 346

178. Modlitwa jest oddechem duszy PG 390

180. Pobożność opiera się na modlitwie, jałmużnie i praktyce postu PG 391

183. Jesteśmy wezwani do jedności PG 394

Opowiadanie na podstawie kluczowych słów

128. Maryja jest dla nas wzorem wiary w obietnice Boga G 346

Papier lakmusowy

48. Bóg chce nam ofiarować swoje dary IV-VI 286

81. Świat stworzony przez Boga jest dobry G 311

Parafraza

97. Bóg ma władzę odpuszczania moich grzechów G 323

105. Każdy z nas jest wezwany do naśladowania Jezusa G 328

106. Jezus wzywa nas do wzajemnego przebaczenia G 329

109. *Dekalog* jest dla nas drogowskazem życia G 332

125. Modlitwa *Zdrowaś Mario* pokazuje nam Boga, który jest hojny G 344

181. W modlitwie, poście i jałmużnie najważniejsza jest relacja do Boga PG 392

Piramida priorytetów

19. Niedziela jest dniem dla Boga I-III 264

104. Miłość i odwaga Jezusa są wzorem dla nas G 328

123. Warunkiem dobrej modlitwy jest wierność i otwartość na Boga G 343
 170. Prawdziwej miłości między kobietą i mężczyzną trzeba się uczyć P-G 383
- Plakat**
10. Msza Święta spotkaniem z Jezusem O 255
 24. Święci to ludzie radośni I-III 267
 35. Jezus kocha nas „całym sercem” IV-VI 277
 46. Mamy obiecane owoce Ducha Świętego IV-VI 284
 53. Konfesjonał jest miejscem uleczenia, a nie sądu i kary IV-VI 289
 64. Trzeba być dobrym jak chleb IV-VI 298
 95. W sakramencie pojednania Bóg daje nam nową szansę G 321
 96. Owocność sakramentu pojednania zależy od naszej postawy G 322
 200. Pan Bóg nie chce, żebyśmy czynili zło S 418
- PMI – plus-minus-interesujące**
62. Trzeba mądrze korzystać z Internetu IV-VI 296
 80. Europa powinna być budowana na fundamencie chrześcijaństwa IV-VI 309
- Podróż w wyobraźni**
2. Bóg czyni człowieka szczęśliwym O 250
 6. Wakacje są darem Boga O 252
 16. Jezus jest dobrym pasterzem, który mnie szuka I-III 261
 30. Grzesząc, człowiek niszczy siebie samego IV-VI 273
 79. Warto otwierać drzwi Chrystusowi IV-VI 309
 137. Bóg jest dla mnie miłującym Ojcem PG 354
 151. Tylko miłość może nadać sens ludzkiemu życiu PG 367
- Powiązania**
31. Bóg postanowił ludzi uratować IV-VI 274
- Puste krzesło**
119. Modlitwa jest moją rozmową z Bogiem G 340
 122. Modlitwa to dar Boga i wysiłek człowieka G 342
 141. Bóg czyni nas świętymi PG 359
 149. Spowiedź sakramentalna daje nam pewność odpuszczenia grzechów PG 365
 153. Wszystko mi wolno, ale nie wszystko przynosi korzyść PG 371
 154. Wolny jest ten, kto samodzielnie wybiera prawdziwe dobro PG 371
 162. Człowiek pokorny jest silniejszy od chęci imponowania innym PG 377
 173. Czystość to postawa bez „falszywych tonów” PG 386
 196. Bóg jest miłosierny S 413
- Puzzle cięte**
4. Bóg daje nam świat O 251
- Puzzle logiczne**
21. Bóg jest naszym najlepszym Ojcem I-III 265
 37. Jezus obdarza nas życiem wiecznym IV-VI 278
 148. Części Mszy Świętej to etapy naszego spotkania z Bogiem PG 364
- Puzzle plakatowe**
8. Jezus bardzo nas kocha O 253
 25. Św. Urszula może stać się naszym przyjacielem I-III 268
 29. Ludzie przestali ufać Bogu IV-VI 272
 82. Przyroda jest widzialnym znakiem mądrości i wielkości Boga G 312
 98. Bierzmowani są wezwani do budowania wspólnoty Kościoła G 323
 199. Możemy zaufać Bogu, bo On jest dla nas dobrym Ojcem S 419
- Rebus**
3. Bóg opiekuje się nami przez anioły O 250
 102. Wielki Post to czas nawrócenia G 326
 152. *Kazanie na górze* to droga prowadząca do szczęścia i radości PG 369
- Rejs**
196. Bóg jest miłosierny S 413
- Różne znaki i symbole**
34. Bóg kocha wszystkich ludzi IV-VI 276
 52. Chrzest to pieczęć przynależności do Chrystusa IV-VI 288
- Rzeźba**
40. Jezus cierpiał, aby nas uratować IV-VI 280
- Salatka owocowa**
197. Czterej ewangeliści przekazali nam dobrą nowinę o Panu Jezusie S 416

Scenka improwizowana

- 12. Jezus pragnie, by wszyscy ludzie się kochali O 256
- 88. Duch Święty stwarza w nas nowego człowieka G 316
- 120. Modlitwa jest rozmową z Bogiem G 341
- 137. Bóg jest dla mnie miłującym Ojcem PG 354
- 152. *Kazanie na górze* to droga prowadząca do szczęścia i radości PG 369
- 157. Trzeba miłować bliźniego swego jak siebie samego PG 374

Sieć relacji

- 93. Msza Święta to czas spotkania ze zmartwychwstałym Jezusem G 320
- 103. Wielki Post to czas przygotowania się do świąt Zmartwychwstania Jezusa G 327
- 190. Podstawą udanego małżeństwa jest sam Bóg D 402

Skojarzenia

- 85. Jezus umarł na krzyżu z powodu moich grzechów G 314
- 143. Razem z Chrystusem zostałem przybity do krzyża PG 360

Skojarzenia „w bok” – słowa przypadkowe

- 61. Każdy może naśladować św. Mikołaja IV-VI 296

Słoneczko

- 1. Bóg pragnie, abym był szczęśliwy O 249
- 5. Świat mówi o dobroci Boga O 251
- 15. Bóg będzie nas ratował w trudnej sytuacji I-III 260
- 90. Kto zna *Pismo Święte*, zna serce Boga G 318
- 116. Tolerancja to odrzucenie błędu, ale szanowanie człowieka G 337
- 126. Różaniec ma ogromną moc i siłę G 345
- 136. Bóg to miłujący Ojciec PG 353
- 137. Bóg jest dla mnie miłującym Ojcem PG 354
- 151. Tylko miłość może nadać sens ludzkiemu życiu PG 367
- 164. Jezus wzywa nas do miłości nieprzyjaciół PG 379
- 165. Męstwo to panowanie nad lękiem i wytrwałość w trudnościach PG 379

Słowa-klucze

- 74. Kościół to wspólnota ludzi związanych z Jezusem IV-VI 305
- 99. Adwent to czas mojego czekania na przyjście Jezusa G 324
- 150. Kochać, to znaczy chcieć dobra drugiego PG 366
- 168. Umiarkowanie to znajdowanie złotego środka PG 382
- 169. Miłości musimy się uczyć PG 383

Synektyka

- 137. Bóg jest dla mnie miłującym Ojcem PG 354
- 147. Przez chrzest Bóg obdarował nas nowym życiem PG 364

Szczepionka

- 106. Jezus wzywa nas do wzajemnego przebaczenia G 329
- 113. Żeby mówić prawdę, trzeba być odważnym G 335
- 114. Słowo Boże jest ważniejsze niż panujące obyczaje G 336
- 160. Pomocą w walce z pokusami jest słowo Boże PG 376
- 171. Miłość małżeńska wymaga wspólnego pokonywania trudności PG 384

Teatr cieni

- 7. Pan Jezus może nas uzdrowić O 253
- 42. Jezus podczas cierpienia ufał Bogu i czekał na Jego pomoc IV-VI 282

Telegram

- 18. Msza Święta jest pamiątką śmierci i zmartwychwstania Pana Jezusa I-III 263
- 38. Misją Jezusa jest ratowanie ludzi IV-VI 279
- 86. Zmartwychwstanie Chrystusa jest pociechą w każdym naszym utrapieniu G 315
- 132. Jan Paweł II prowadził ludzi do Boga G 349
- 158. Nie wolno krzywdzić innych ludzi PG 375
- 194. Świat jest prezentem Boga dla nas S 411

Termometr uczuć

- 84. Jezus umarł z miłości do każdego z nas G 313
- 196. Bóg jest miłosierny S 413

Tocząca się opowieść

- 49. Eucharystia jest źródłem życia IV-VI 286

Twórcze połączenia

- 65. Bóg dawcą pokoju i miłości IV-VI 298

Układanka JIGSAW

184. Sekty są zagrożeniem człowieka PG 394

W płaszczu eksperta

145. Śmierć to wejście w życie wieczne z Bogiem PG 362

174. O czystość trzeba walczyć PG 387

Wideoklip

72. Boga można chwalić i śpiewem, i tańcem IV-VI 303

Wybór tekstu

14. Bóg pragnie powiedzieć każdemu „kocham cię” I-III 259

23. Mogę wołać do Boga słowami psalmów I-III 267

Wywiad

135. Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za misje G 351

177. Życie człowieka zaczyna się od poczęcia PG 389

Zmiana metafory

140. Bóg jest miłosierny i przebacza nam nasze grzechy PG 358

Vademecum katechety to kompendium zawierające:

- * 176 metod aktywizujących,
- * 201 pomysłów na scenariusze na różnych poziomach katechizowania,
- * praktyczne rady jak przygotować dobry scenariusz,
- * praktyczne rady jak efektywnie prowadzić zajęcia.

Vademecum to uniwersalna pomoc dla katechety – do wykorzystania w pracy z każdym programem i podręcznikiem metodycznym.

„Autorzy *Vademecum* próbują zrealizować myśl Konfucjusza: «Powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a zapamiętam, pozwól wziąć udział, a zrozumiem». Proponują współczesnemu katechecie, aby – najczęściej jak to możliwe – stosował metody aktywizujące, a więc takie, które polegają na zaangażowaniu wychowanka poprzez umożliwienie mu samodzielnego rozwiązywania zadań i problemów”.

ks. dr hab. Andrzej Kiciński, prof. KUL,

ks. prof. dr hab. Stanisław Kulpaczyński,

ks. dr hab. Paweł Mąkosa, prof. KUL,

ks. prof. dr hab. Marian Zajac

„Swoimi doświadczeniami dzielą się tu katecheci z różnych diecezji, pracujący z dziećmi i młodzieżą w szkole i grupach przyparafialnych. Mam nadzieję, że *Vademecum* – napisane przez praktyków dla praktyków – będzie bardzo pomocne w codziennym katechizowaniu”.

ks. dr Ryszard Lis

www.polska.pl